

Πανελλαδική Αγροτική Έρευνα

Ετοιμότητα & ευαισθητοποίηση του αγροτικού πληθυσμού
σε σχέση με τον πράσινο & ψηφιακό μετασχηματισμό
της ελληνικής γεωργίας

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

PJL
PEACE JOURNALISM LABORATORY

Η ΓΑΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ στο πλαίσιο του προγράμματος «CAP2Fork – Προς ένα βιώσιμο σύστημα τροφίμων από τον αγρότη στον καταναλωτή», το οποίο υλοποιεί με την υποστήριξη της Γενικής Διεύθυνσης Γεωργίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σχεδίασε την εκπόνηση της παρούσας πανελλαδικής έρευνας.

Η έρευνα διεξήχθη σε συνεργασία με το Εργαστήριο Ειρηνευτικής Δημοσιογραφίας του Τμήματος Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και την εταιρεία Κάπα Research.

Επιστημονικός υπεύθυνος έρευνας:

Νικόλαος Παναγιώτου | Αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Δημοσιογραφίας & ΜΜΕ, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Γραφιστική επιμέλεια έκδοσης:

Κατερίνα Μπράτσου | Δ/ση Marketing & Επικοινωνίας, ΓΑΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ

Επιμέλεια κειμένου έκδοσης:

Δήμητρα Χουχορέλου | Δ/ση Διαχείρισης Ευρωπαϊκών Έργων, ΓΑΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει μέχρι σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μέσο ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

© Copyrights 2022, ΓΑΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ Α.Ε. 2022

ISBN 9786188343481

9

786188343481

Το περιεχόμενο της παρούσας δημοσίευσης απηχεί τις απόψεις των συντακτών της μόνο, οι οποίοι φέρουν την αποκλειστική ευθύνη.
Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν φέρει καμία ευθύνη για τη χρήση των πληροφοριών που περιέχει.

Χρηματοδότηση από το πρόγραμμα IMCAP της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
A' μέρος - Ποσοτική έρευνα	5
A.1 Μεθοδολογία	5
A.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά	6
A.3 Εξοικείωση/Πρόσβαση σε ψηφιακή τεχνολογία.....	10
A.4 Πράσινη/Ψηφιακή μετάβαση και χρήση της τεχνολογίας στον αγροτικό τομέα.....	13
A.5 Σχέση με την κοινωνία και τους καταναλωτές	23
A.6 Μελλοντικές προοπτικές και προκλήσεις του αγροτικού τομέα.....	26
B' μέρος - Ποιοτική/Εστιασμένη έρευνα	28
B.1 Σκοπός & Μεθοδολογία	28
B.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά	29
B.3 Έκθεση Αποτελεσμάτων.....	29
B.3.1 Η πρόκληση της βιωσιμότητας & της κλιματικής αλλαγής (προσαρμογή και μετριασμός).....	29
B.3.2 Η σύνδεση των πρακτικών γεωργικής παραγωγής με τον αντίκτυπο σε περιβάλλον/κλίμα	31
B.3.3 Ο ρόλος της γνώσης, της καινοτομίας και της ψηφιοποίησης	31
B.3.4 Ο ρόλος των συλλογικών σχημάτων	33
B.3.5 Ο ρόλος των αγροτών στην εφοδιαστική αλυσίδα τροφίμων	33
B.3.6 Οι καταναλωτικές και κοινωνικές ανάγκες / Η παροχή δημόσιων αγαθών στην κοινωνία	33
Συμπεράσματα	35

Εισαγωγή

Σε μια κρίσιμη στιγμή της μετάβασης προς μια νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) εναρμονισμένη με τους στόχους της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, η οποία θέτει ιδιαίτερα φιλόδοξους στόχους ως προς την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση της ευρωπαϊκής οικονομίας και κοινωνίας, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να γνωρίζουμε ποιο είναι το επίπεδο ετοιμότητας και ευαισθητοποίησης του αγροτικού πληθυσμού της χώρας όσον αφορά τη διπλή αυτή μετάβαση που θα κληθεί να πραγματοποιήσει από το 2023 και έπειτα, αξιοποιώντας, μεταξύ άλλων, τα εργαλεία στήριξης της ΚΑΠ.

Η GAIA ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ αποτελεί από την αρχή της πορείας της δυναμικό μέρος της πανευρωπαϊκής προσπάθειας για τον πράσινο και ψηφιακό μετασχηματισμό της γεωργίας και έχει ενσωματώσει την τεχνολογική διάσταση στο σύνολο σχεδόν των υπηρεσιών που παρέχει, αξιοποιώντας την υψηλή τεχνογνωσία του στρατηγικού της εταίρου, από τον κλάδο της Πληροφορικής και Τεχνολογίας, NEUROPUBLIC. Ταυτόχρονα, παραμένει διαχρονικά πιστή στη στρατηγική της δέσμευση για την τεκμηριωμένη ενημέρωση του αγροτικού κόσμου και όλων των ενδιαφερομένων σε σχέση με τις εξελίξεις σε επίπεδο ευρωπαϊκής και εθνικής αγροτικής πολιτικής.

Στο πλαίσιο αυτό, σχεδιάσαμε την εκπόνηση μιας πανελλαδικής αγροτικής έρευνας, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζουμε με την ανά χείρας έκδοση, με στόχο όχι να υποκαταστήσουμε τον αναγκαίο δημόσιο διάλογο σε σχέση με το πώς το εθνικό στρατηγικό σχέδιο της ΚΑΠ και οι εθνικές μας πολιτικές θα υπηρετήσουν τον πράσινο και ψηφιακό μετασχηματισμό της ελληνικής γεωργίας, αλλά, αντίθετα, προκειμένου να τον ενισχύσουμε, αποτυπώνοντας τεκμηριωμένα το σημείο εκκίνησης των σημαντικών αλλαγών που θα κληθεί να ενσωματώσει ο αγροτικός τομέας της χώρας κατά τα επόμενα χρόνια.

Θεωρούμε, λοιπόν -και ευελπιστούμε- πως η αποτύπωση της κατάστασης πραγμάτων όσον αφορά το σημείο εκκίνησης της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης της ελληνικής γεωργίας, δίνοντας τον λόγο στους άμεσα ενδιαφερόμενους, τους αγρότες, θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μοχλός κινητοποίησης τόσο για τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων, όσο και για τον ίδιο τον αγροτικό κόσμο αλλά και για το κοινωνικό σύνολο ευρύτερα. Ειδικότερα, έχοντας εικόνα του σημείου εκκίνησης:

- οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων θα είναι σε θέση να σχεδιάσουν και να στοχεύσουν αποτελεσματικότερα τα εργαλεία στήριξης της ΚΑΠ αλλά και τα εργαλεία ψηφιακής και ευρύτερης αναπτυξιακής πολιτικής στην υπηρεσία του αγροτικού τομέα·
- οι αγρότες θα επωφεληθούν τόσο από τον πιο αποτελεσματικό σχεδιασμό και στόχευση των μέτρων της ΚΑΠ και των εθνικών πολιτικών προς όφελός τους, όσο και από την ενίσχυση, μακροπρόθεσμα, της συλλογικής τους αυτογνωσίας όσον αφορά τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που φέρνει μαζί της η πράσινη και ψηφιακή μετάβαση·
- το κοινωνικό σύνολο θα αποκτήσει καλύτερη γνώση των προκλήσεων που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας με άμεσο και αμερόληπτο τρόπο, ενθαρρύνοντας έτσι έναν περισσότερο τεκμηριωμένο και δίκαιο δημόσιο διάλογο γύρω από τα ζητήματα που σχετίζονται με την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση της ελληνικής γεωργίας και συμβάλλοντας, ταυτόχρονα, στη γεφύρωση του διαπιστωμένου χάσματος επικοινωνίας μεταξύ αγροτικού και αστικού πληθυσμού.

Η εκπόνηση της έρευνας, η οποία έχει τόσο ποσοτική όσο και ποιοτική διάσταση, σχεδιάστηκε από τη GAIA ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ στο πλαίσιο του προγράμματος ενημερωτικών δράσεων για την ΚΑΠ «CAP2Fork – Προς ένα βιώσιμο σύστημα τροφίμων από τον αγρότη στον καταναλωτή», το οποίο υλοποιεί με την υποστήριξη της Γενικής Διεύθυνσης Γεωργίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και διεξήχθη σε συνεργασία με το Εργαστήριο Ειρηνευτικής Δημοσιογραφίας του Τμήματος Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και την εταιρεία Κάπα Research.

Α' μέρος

Ποσοτική Έρευνα

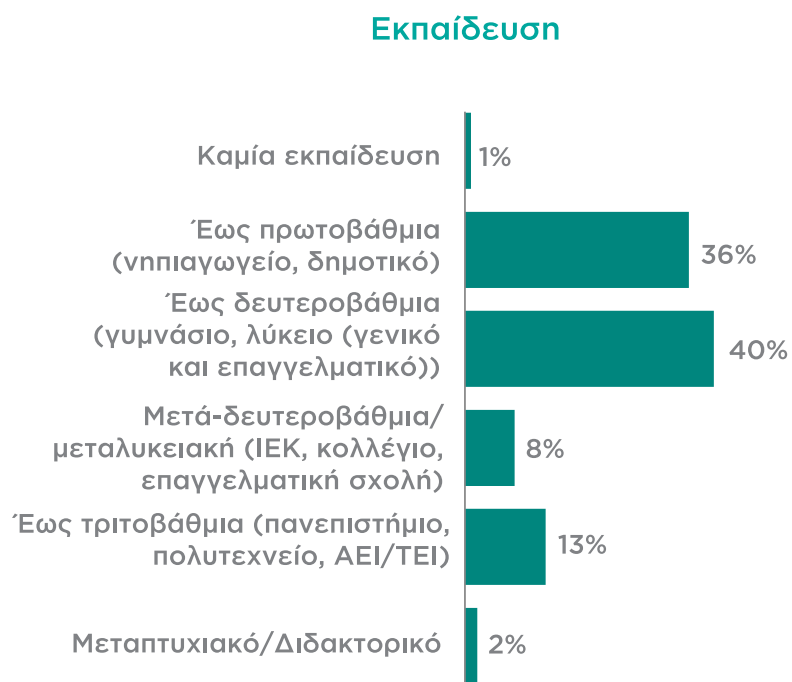
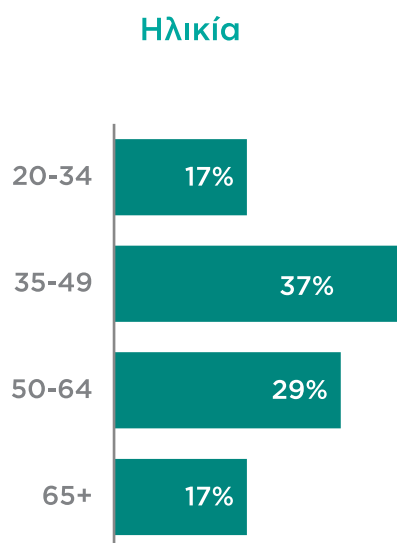
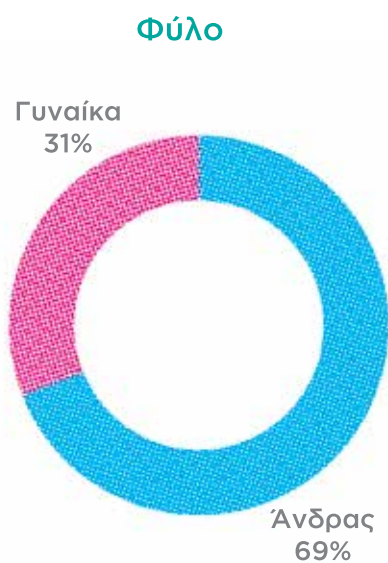
A.1 Μεθοδολογία

Είδος έρευνας	Πανελλαδική έρευνα γνώμης στον αγροτικό πληθυσμό της χώρας
Σκοπός	Διερεύνηση του βαθμού ετοιμότητας και ευαισθητοποίησης του αγροτικού πληθυσμού σε σχέση με τον πράσινο και ψηφιακό μετασχηματισμό της ελληνικής γεωργίας
Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά δείγματος	Έλληνες πολίτες με κύρια απασχόληση τη γεωργική παραγωγή, 20 ετών και άνω
Μέγεθος δείγματος/γεωγραφική κάλυψη	1.002 άτομα στις 13 περιφέρειες της χώρας
Περίοδος διεξαγωγής	Οκτώβριος 2021
Μέθοδος δειγματοληψίας	Απλή τυχαία δειγματοληψία
Μέθοδος συλλογής στοιχείων	Η συλλογή των στοιχείων έγινε με τη μέθοδο των τηλεφωνικών συνεντεύξεων (CATI), βάσει ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Για τη συλλογή των στοιχείων εργάστηκαν 26 ερευνητές και 4 επόπτες.
Σφάλμα/στρογγυλοποίηση	Μέγιστο σφάλμα 3,1% σε διάστημα εμπιστοσύνης 95%. Τα αποτελέσματα (%) παρουσιάζονται με στρογγυλοποίηση στη μονάδα και ορισμένες απαντήσεις ενδέχεται να μην αθροίζουν στο 100%.

A.2

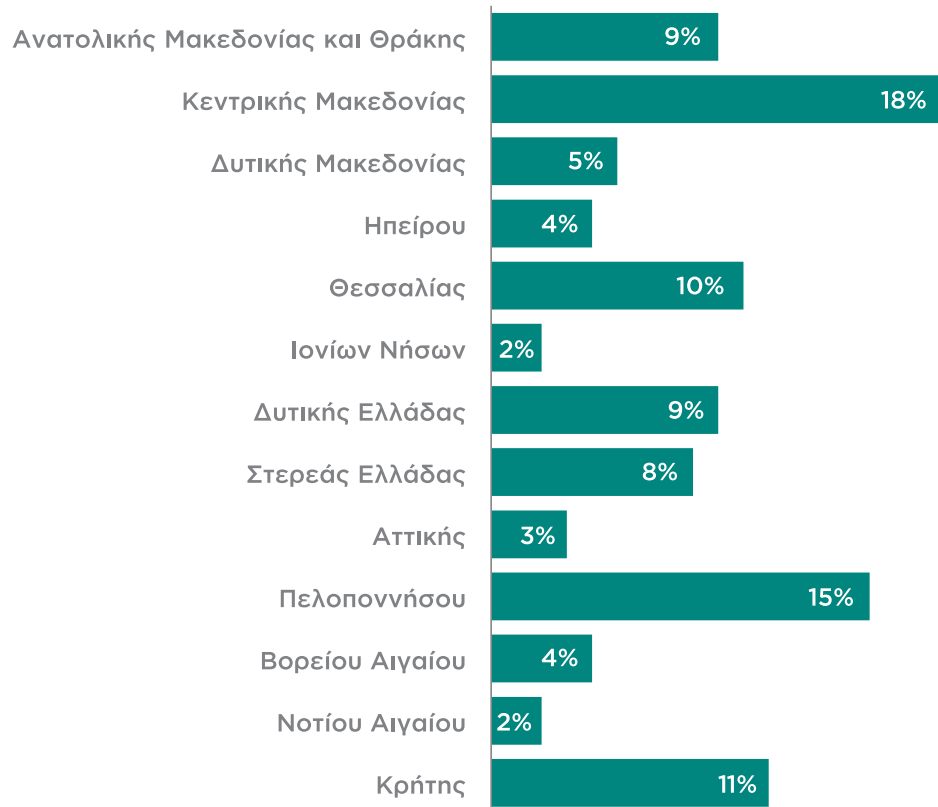
Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Φύλο | Ηλικία | Βαθμίδα εκπαίδευσης

Περιφέρεια δραστηριότητας και είδος εκμετάλλευσης

Περιφέρεια

Ειδικότητα

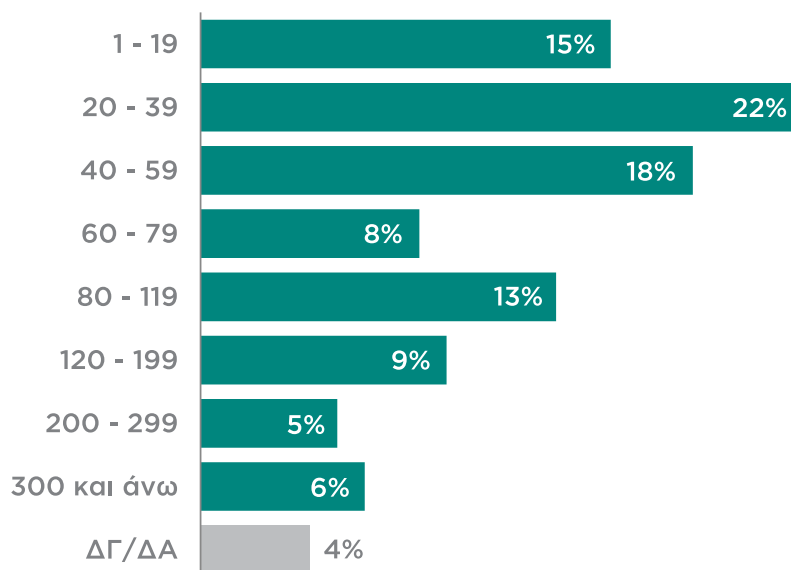

Γεωργοί | Κύριο προϊόν & μέγεθος εκμετάλλευσης

Ποιο είναι το κύριο προϊόν της αγροτικής σας εκμετάλλευσης;
Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες υπάγεται;

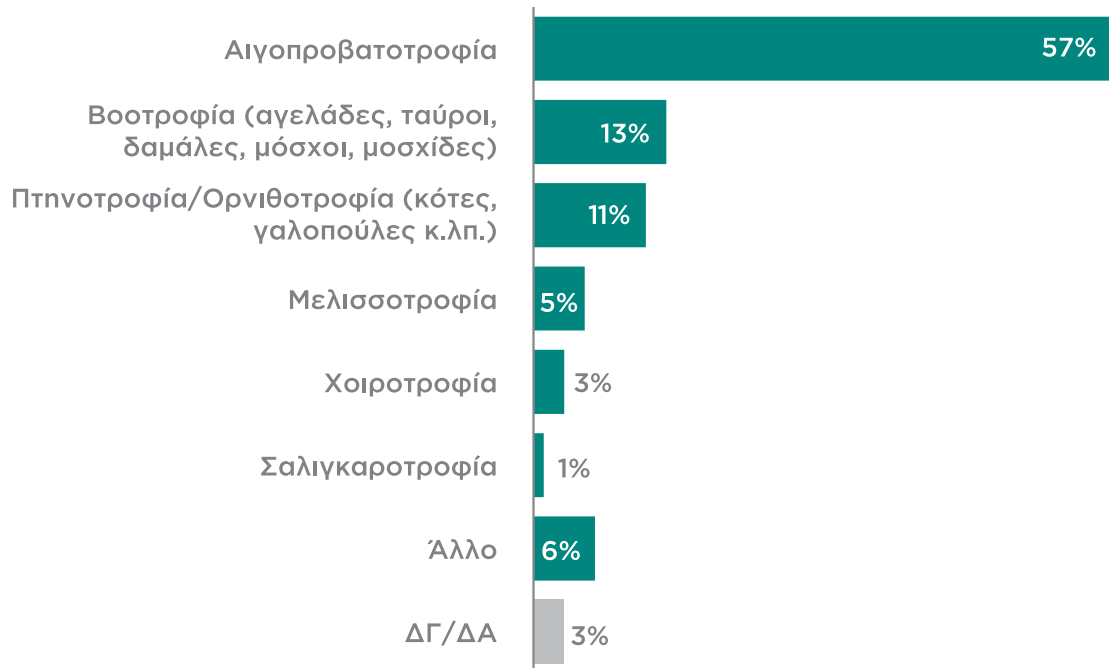

Πόσα στρέμματα γης καλλιεργείτε συνολικά;

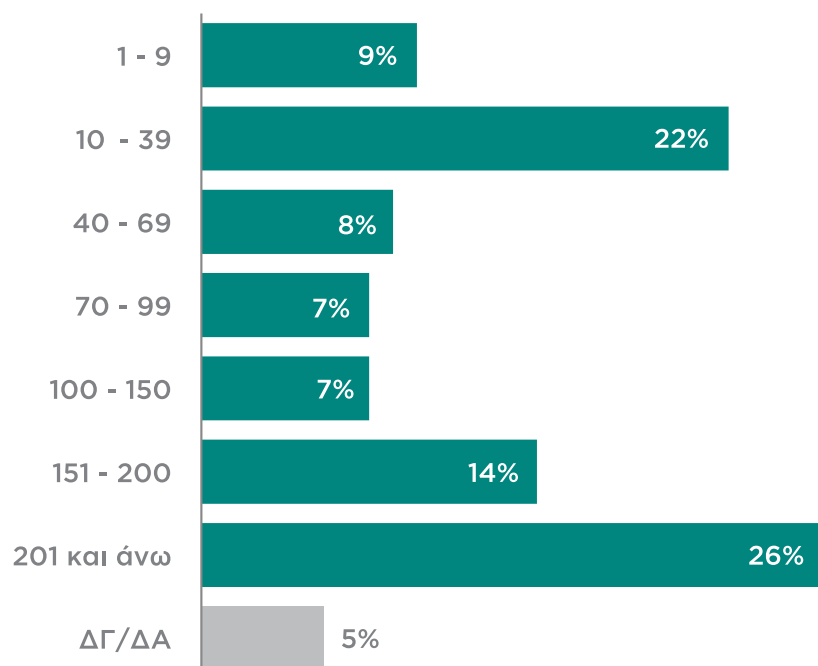

Κτηνοτρόφοι | Τομέας & μέγεθος εκμετάλλευσης

Σε ποιον τομέα της κτηνοτροφίας δραστηριοποιείστε;
Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες υπάγεται;

Πόσα ζώα εκτρέφετε συνολικά;

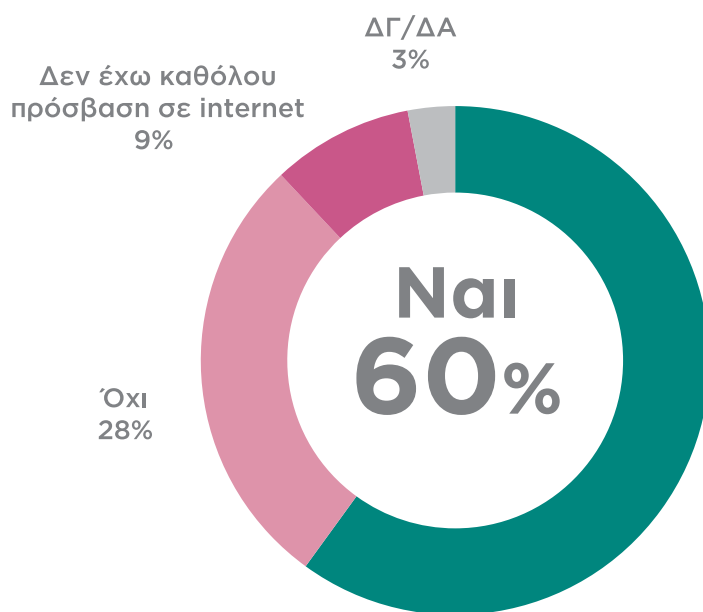

A.3

Εξοικείωση/Πρόσβαση σε ψηφιακή τεχνολογία

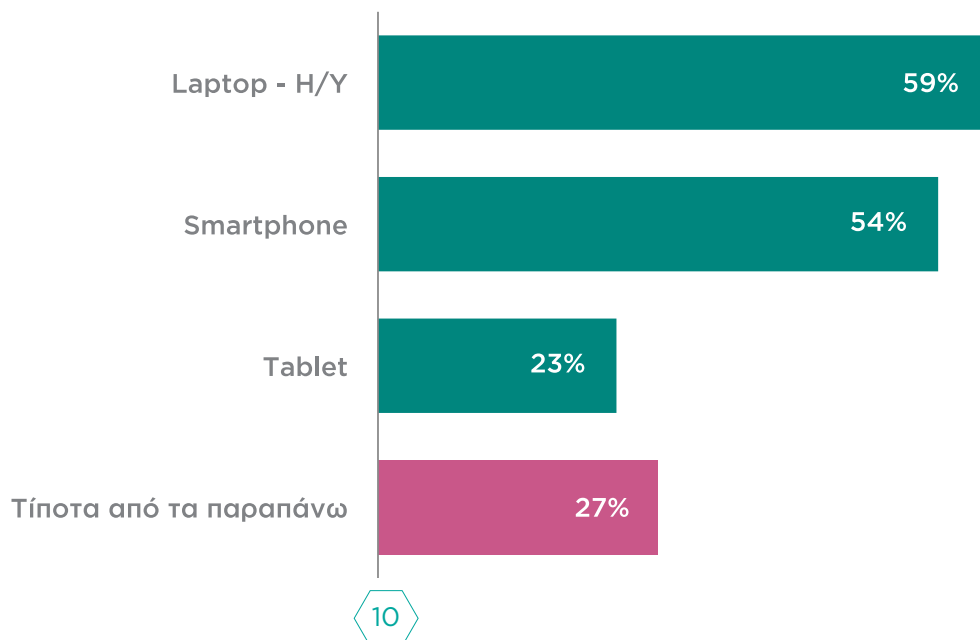
Πρόσβαση σε γρήγορο internet

Έχετε πρόσβαση σε γρήγορο internet;

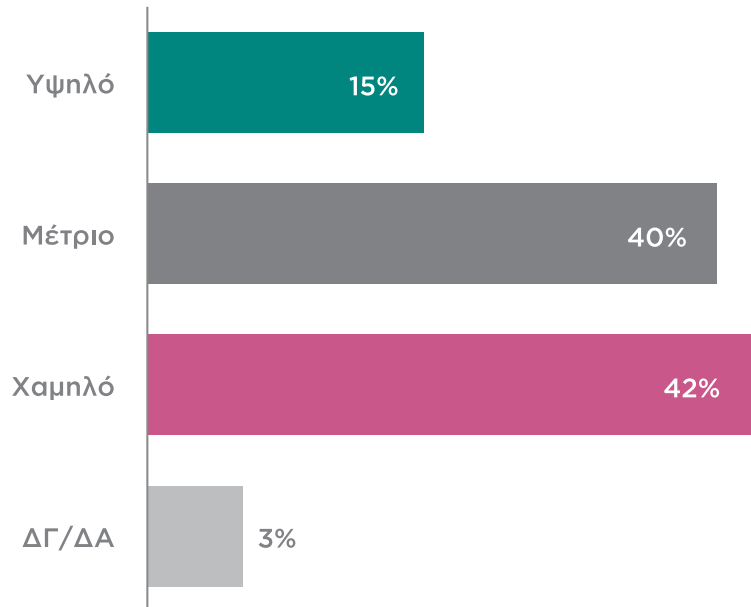
Διαθεσιμότητα συσκευών ψηφιακής τεχνολογίας

Διαθέτετε κάτι από τα παρακάτω;

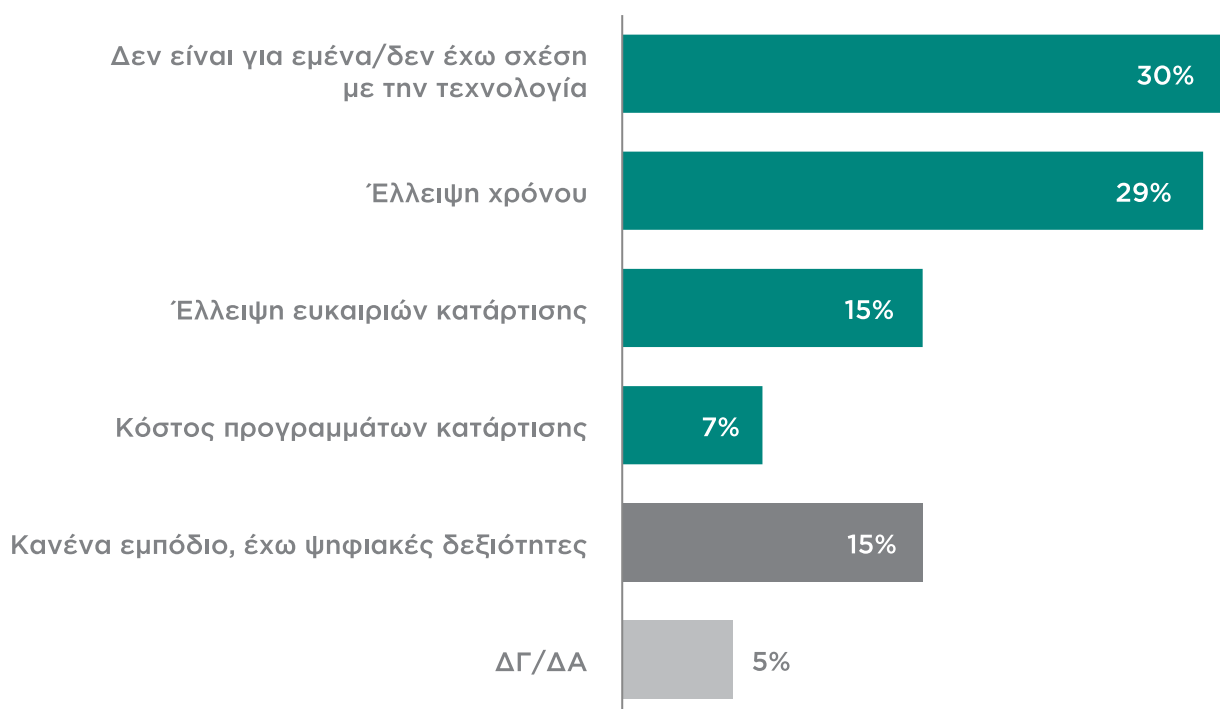
Αντιλαμβανόμενο επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων

Πιο συγκεκριμένα, το επίπεδο των δεξιοτήτων σας στη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών θα λέγατε ότι είναι:

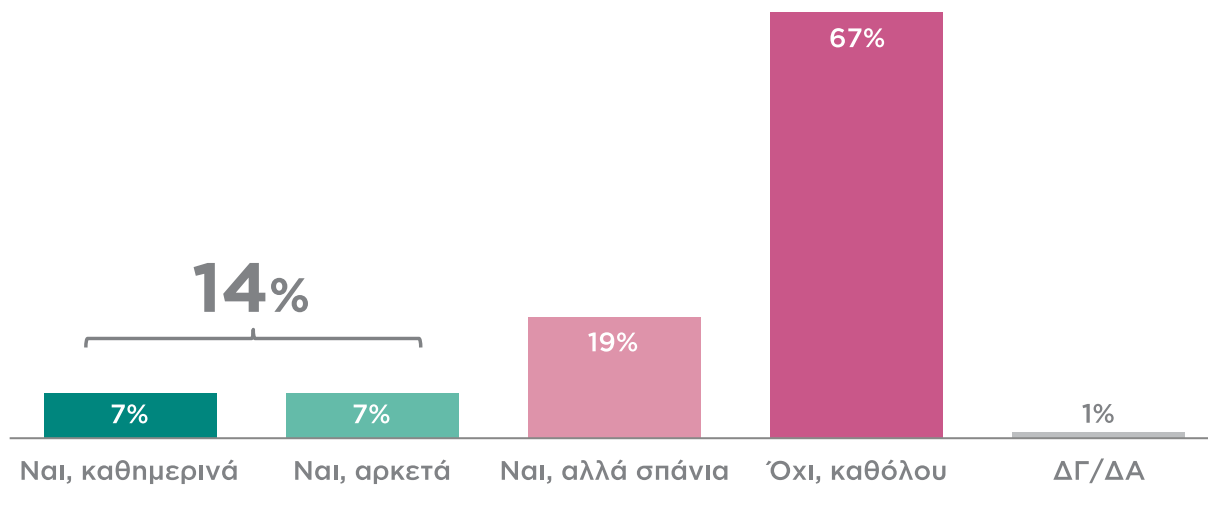
Βασικά εμπόδια στη βελτίωση ψηφιακών δεξιοτήτων

Ποιο είναι το βασικό εμπόδιο για τη βελτίωση των ψηφιακών σας δεξιοτήτων;

Χρήση διαδικτύου σε σχέση με την αγροτική δραστηριότητα

Εσείς χρησιμοποιείτε το διαδίκτυο για τη διευκόλυνση, τη βελτίωση
ή την παρακολούθηση της αγροτικής σας δραστηριότητας;

Χρήση smartphone σε σχέση με την αγροτική δραστηριότητα

Όσοι διαθέτουν smartphone

Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιείτε το κινητό σας τηλέφωνο για κάποια
από τις παρακάτω δραστηριότητες ή υπηρεσίες σχετικά με τον αγροτικό τομέα;

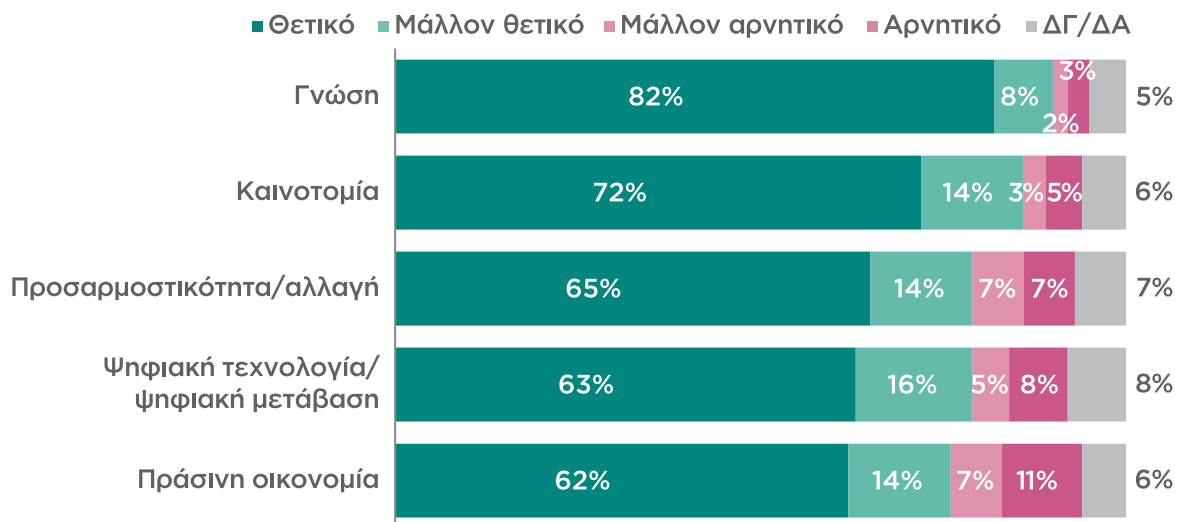

A.4

Πράσινη/Ψηφιακή μετάβαση και χρήση της τεχνολογίας στον αγροτικό τομέα

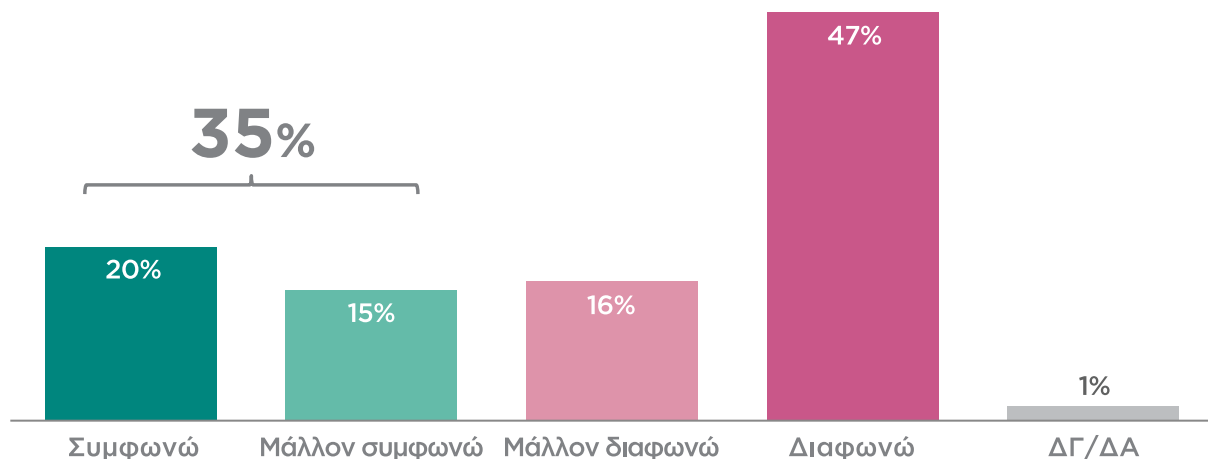
Στάση απέναντι σε βασικές πτυχές της πράσινης | ψηφιακής γεωργίας

Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις, παρακαλώ σημειώστε εάν, για εσάς προσωπικά, σηματοδοτεί κάτι θετικό ή κάτι αρνητικό:

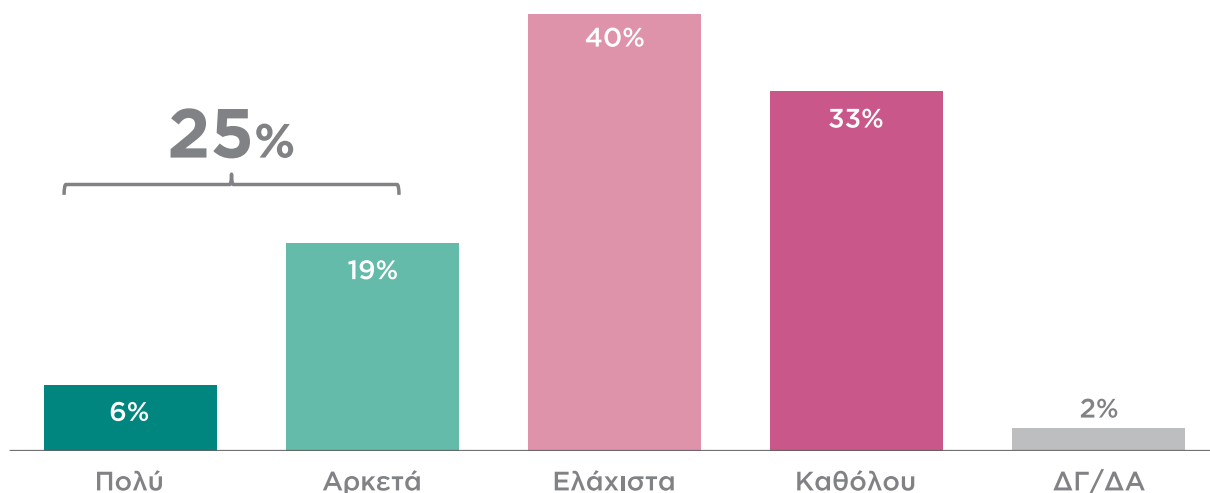
Αντίληψη για τον ρόλο του κράτους στην προώθηση της καινοτομίας στον αγροδιατροφικό τομέα

Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με την ακόλουθη φράση;
«Το ελληνικό κράτος προωθεί την έρευνα και την καινοτομία για να υποστηρίξει τον αγροτικό τομέα και τον τομέα των τροφίμων»

Βαθμός ενημέρωσης για τη νέα ΚΑΠ

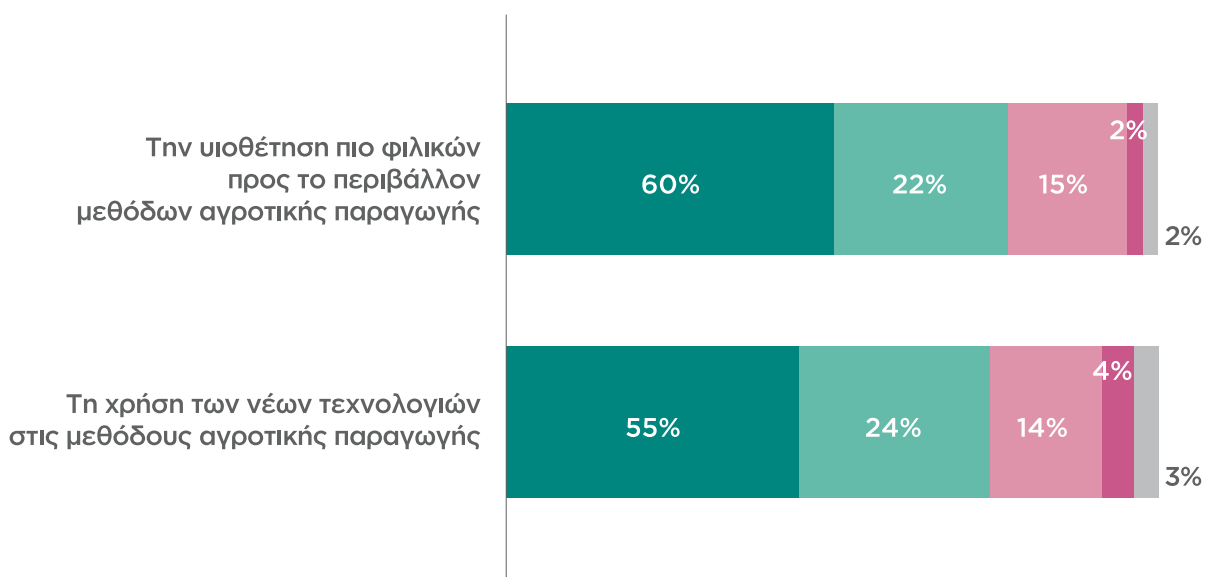
Πόσο ενημερωμένος/η θα λέγατε ότι είστε για την Κοινή Αγροτική Πολιτική που θα εφαρμόσει η ΕΕ μετά το 2023;

Σημασία μεθόδων αγροτικής παραγωγής για το περιβάλλον

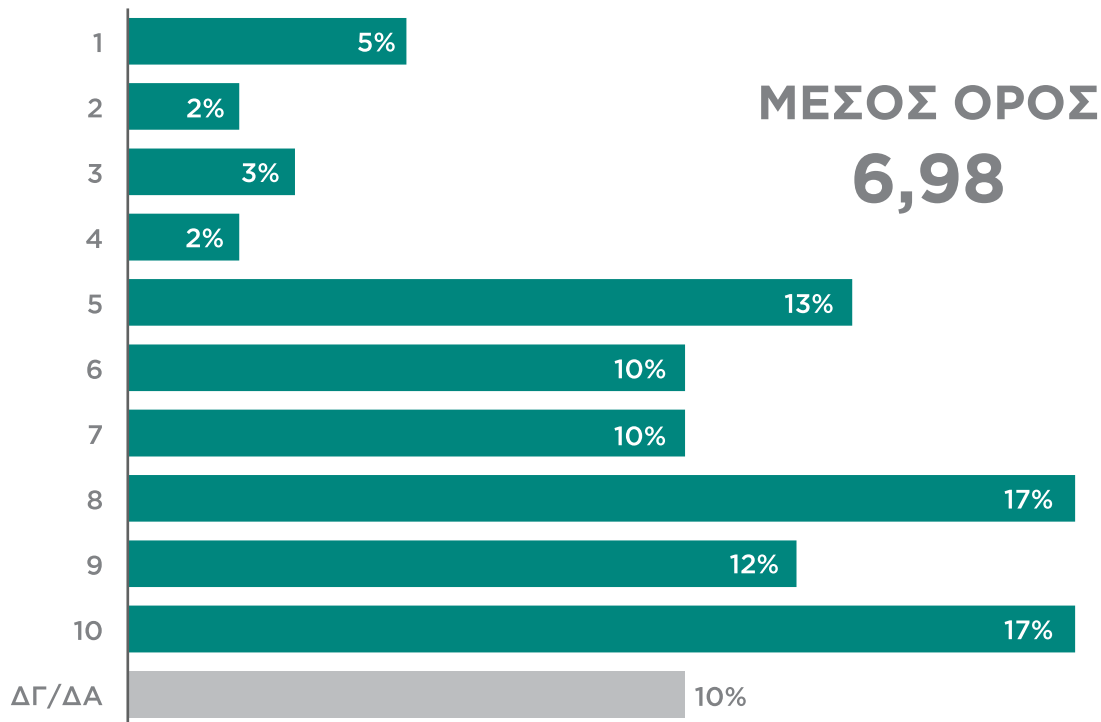
Λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση της γεωργίας στο περιβάλλον και τη δημόσια υγεία, πόσο σημαντική θεωρείτε:

■ Πολύ σημαντική ■ Αρκετά σημαντική ■ Ελάχιστα σημαντική ■ Καθόλου σημαντική ■ ΔΓ/ΔΑ

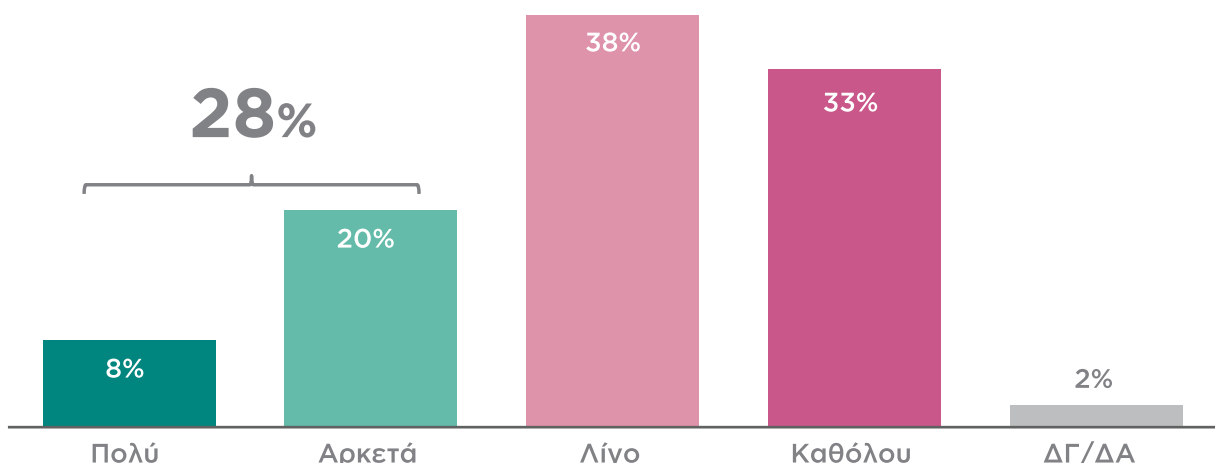
Η ανάγκη πράσινης | ψηφιακής μετάβασης στον αγροτικό τομέα

Σε μια κλίμακα από το 1 («καθόλου») έως το 10 («πολύ») σημειώστε πόσο επείγουσα θεωρείτε την ανάγκη πράσινης και ψηφιακής μετάβασης στον αγροτικό τομέα;

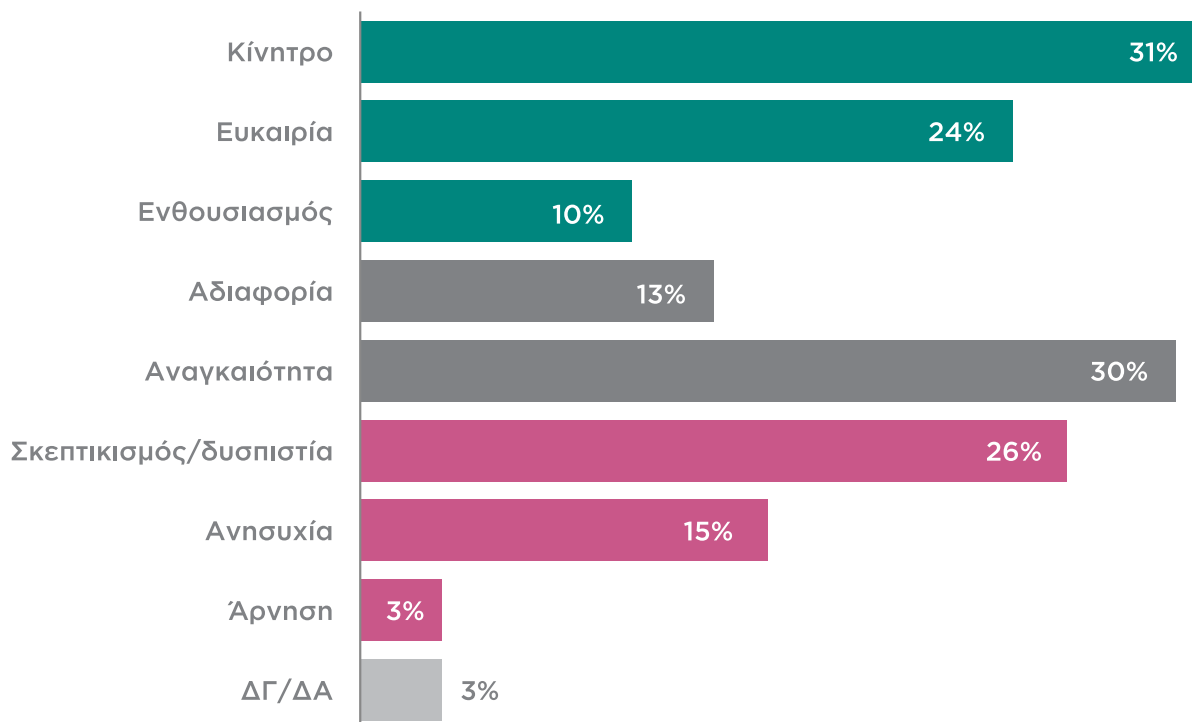
Βαθμός ενημέρωσης για τον ρόλο της ψηφιακής μετάβασης στη νέα ΚΑΠ

Πόσο ενημερωμένος/η θα λέγατε ότι είστε σχετικά με την οριζόντια προτεραιότητα της ψηφιακής μετάβασης που θέτει η μελλοντική Κοινή Αγροτική Πολιτική, ώστε ο αγροτικός τομέας να γίνει πιο «πράσινος», δηλαδή πιο φιλικός στο περιβάλλον/κλίμα;

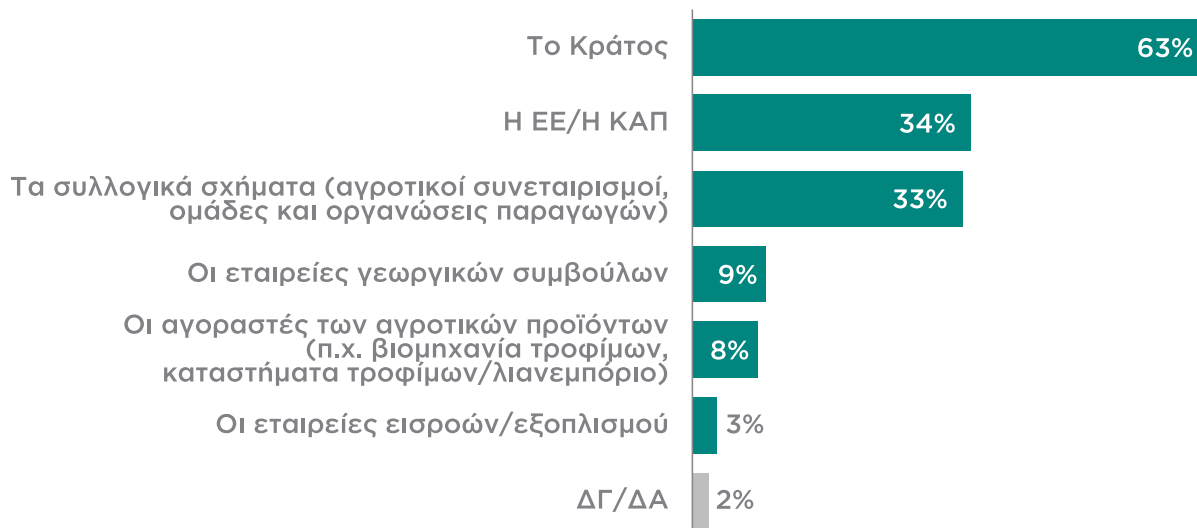
Τι σημαίνει πράσινη | ψηφιακή μετάβαση για τον αγροτικό κόσμο

Όταν ακούτε να γίνεται λόγος για την πράσινη/ψηφιακή μετάβαση
και τις αλλαγές που θα απαιτηθούν στον αγροτικό τομέα,
ποια ή ποιες από τις παρακάτω λέξεις σας έρχονται στο μυαλό;

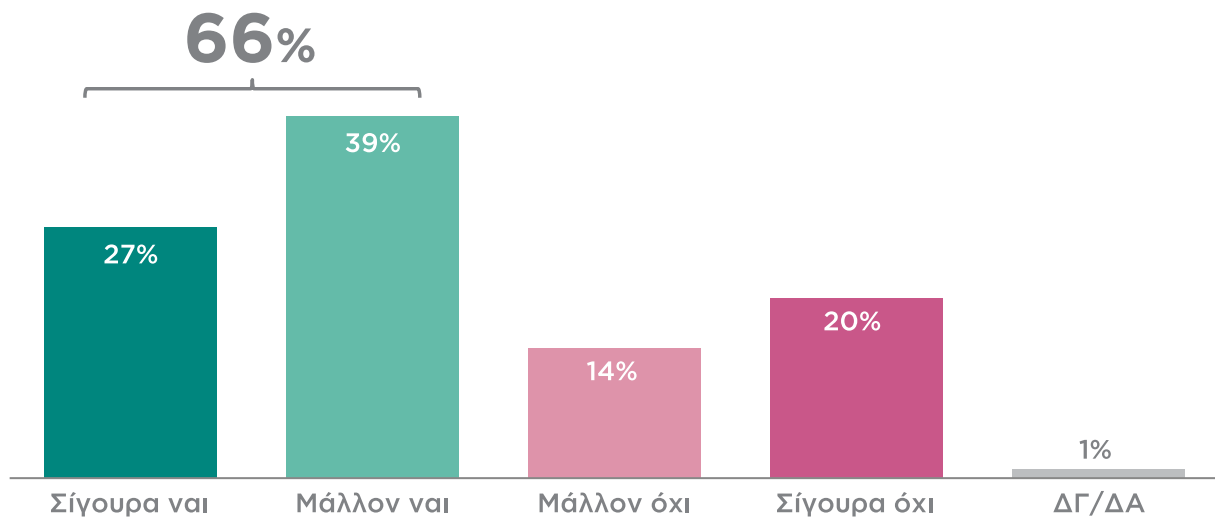
Κύριος μοχλός της πράσινης | ψηφιακής μετάβασης

Κατά την άποψή σας, ποιος πρέπει να έχει την κύρια ευθύνη
της πράσινης/ψηφιακής μετάβασης στον αγροτικό τομέα;

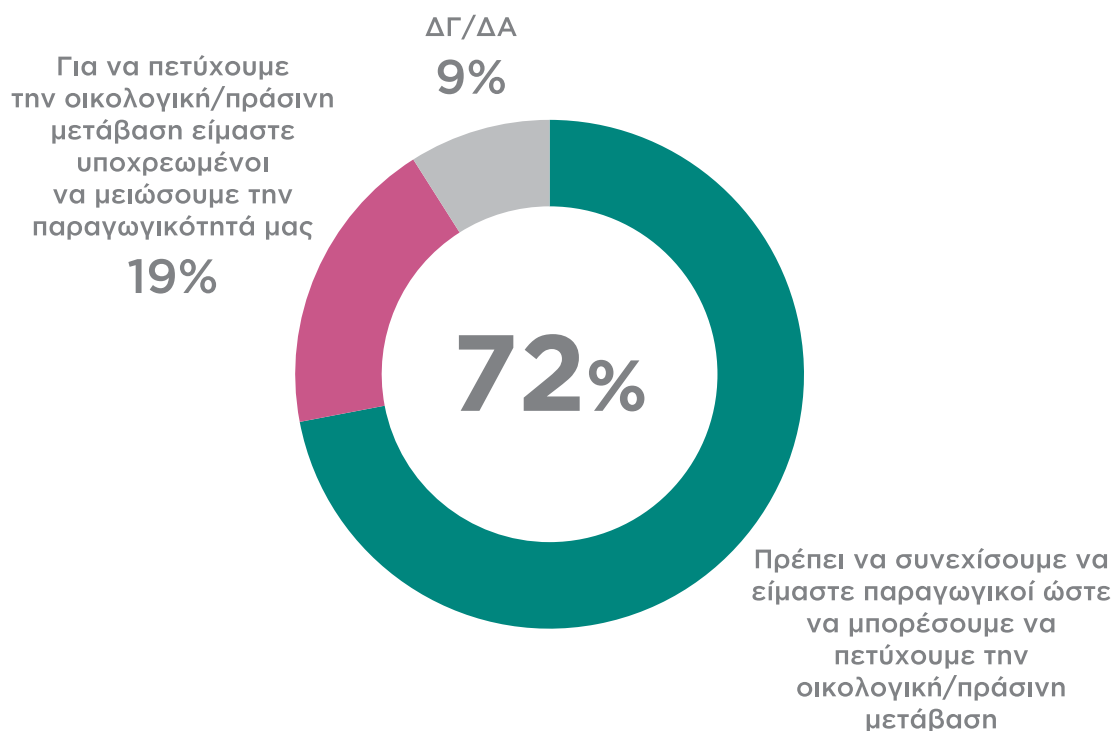

Αίσθημα ευθύνης για την πράσινη | ψηφιακή μετάβαση

Εσείς προσωπικά νιώθετε ότι έχετε ευθύνη για την πράσινη/ ψηφιακή μετάβαση στον αγροτικό τομέα;

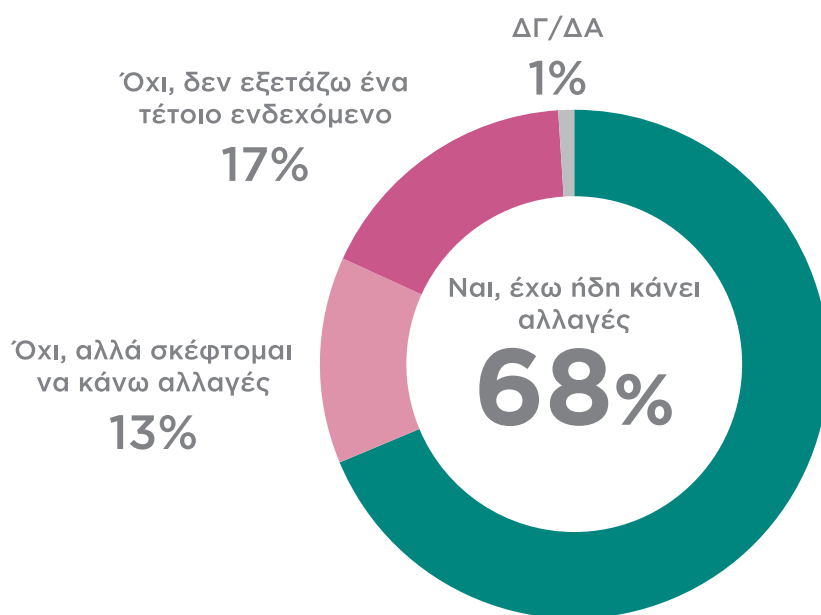

Ποια από τις δύο φράσεις είναι πιο κοντά στη δική σας άποψη;

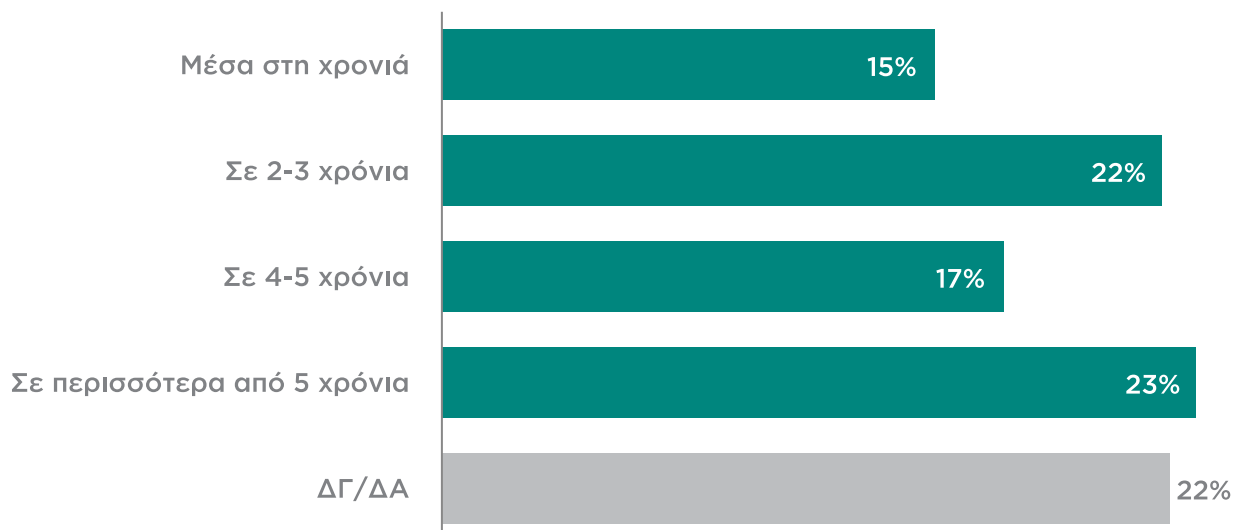
Βαθμός προσαρμογής σε φιλικότερες προς το περιβάλλον μεθόδους

Εσείς προσωπικά, τα τελευταία χρόνια, έχετε προχωρήσει σε αλλαγές στη δραστηριότητά σας, ώστε να παράγετε με πιο ήπιες και φιλικές προς το περιβάλλον μεθόδους (π.χ. υιοθέτηση «έξυπνων» λύσεων για πιο αποτελεσματική χρήση εισροών, δηλ. φυτοφαρμάκων/λιπασμάτων/ενέργειας/νερού);

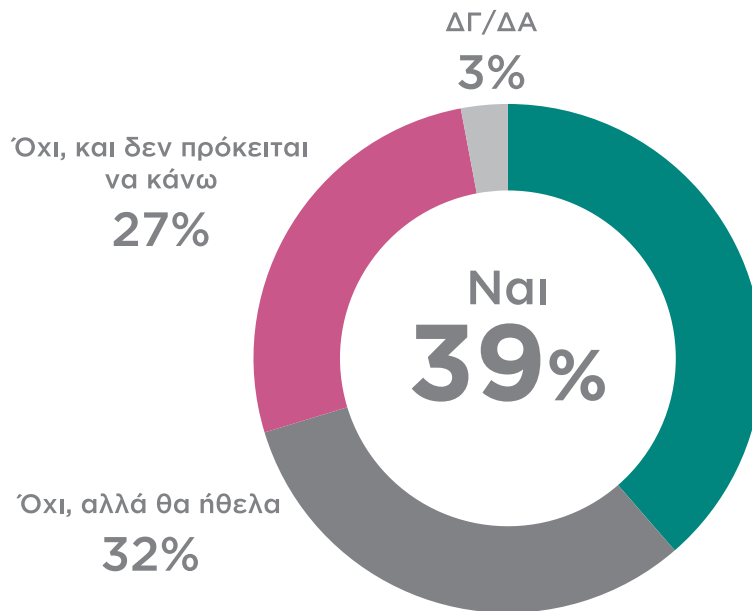
Πότε αναμένουν οφέλη από αλλαγές στις μεθόδους παραγωγής

Ελπίζετε ότι τα κύρια οφέλη από τις αλλαγές στη δραστηριότητά σας θα είναι ορατά:

Χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή

Γενικότερα, εσείς κάνετε χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή σας;

Όσοι κάνουν χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή

Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιείτε κάποια από τις παρακάτω λύσεις νέων τεχνολογιών στην παραγωγή σας;

Χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή

Όσοι κάνουν χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή

Για ποιον/ποιους κυρίως λόγους χρησιμοποιείτε τις τεχνολογίες που αναφέρατε;

Αποτρεπτικοί παράγοντες για τη χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή

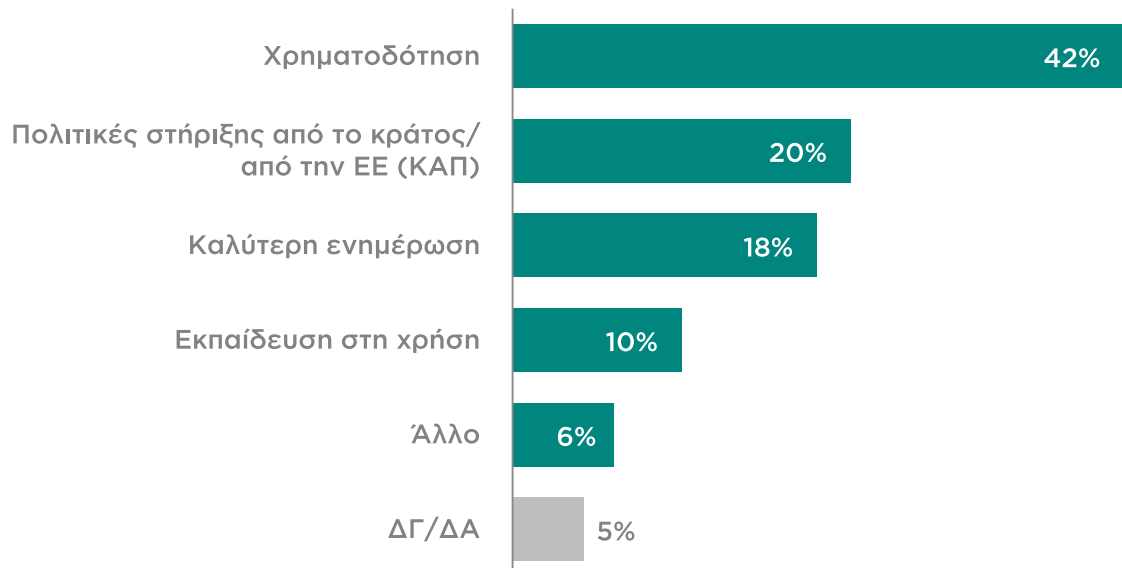
Όσοι δηλώνουν ότι δεν πρόκειται κάνουν χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή

Τι θα λέγατε ότι είναι αυτό που σας αποτρέπει από τη χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή σας;

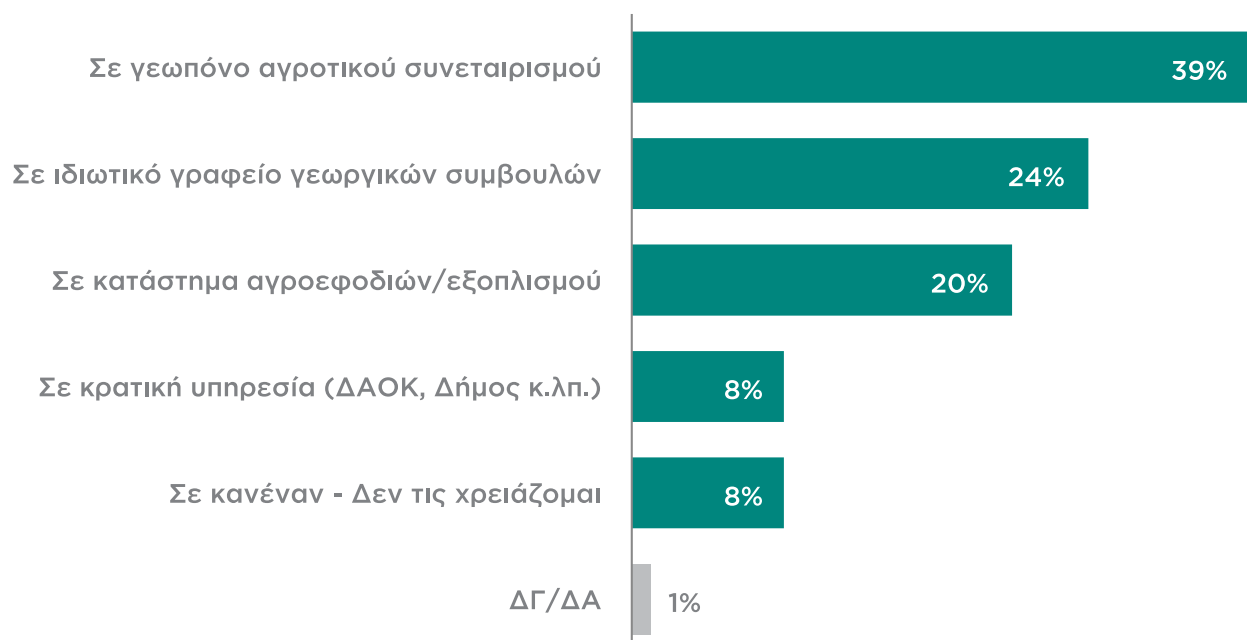
Παράγοντες που προτρέπουν στη χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή

Τι θα σας έκανε να χρησιμοποιήσετε περισσότερο τις νέες τεχνολογίες στην παραγωγή σας;

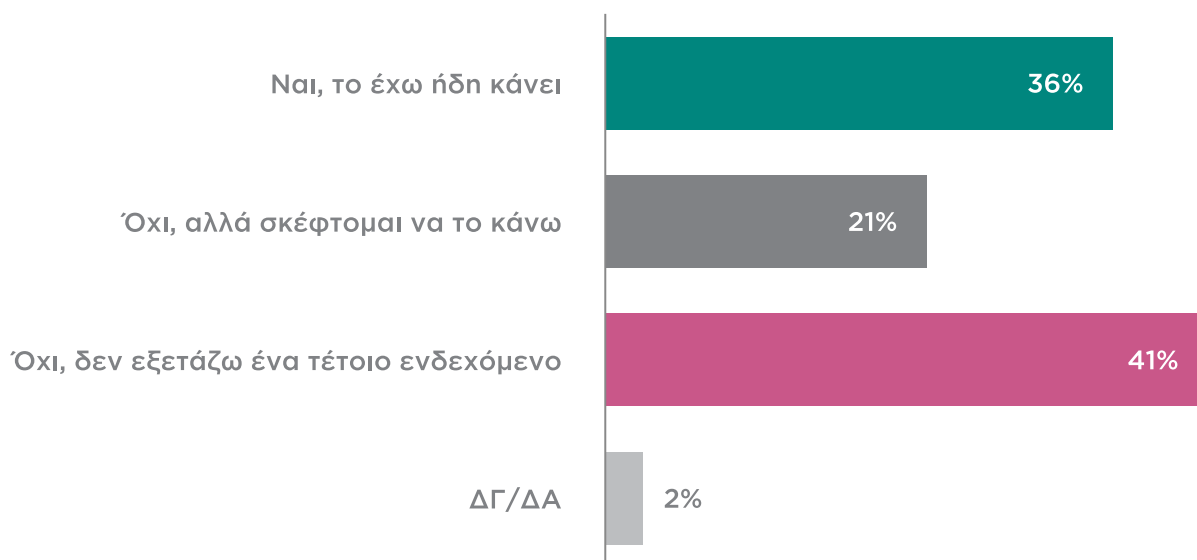
Πού απευθύνονται για γεωργικές συμβουλές

Εσείς σε ποιον απευθύνεστε συνήθως για γεωργικές συμβουλές;

Υποστήριξη από γεωργικό σύμβουλο

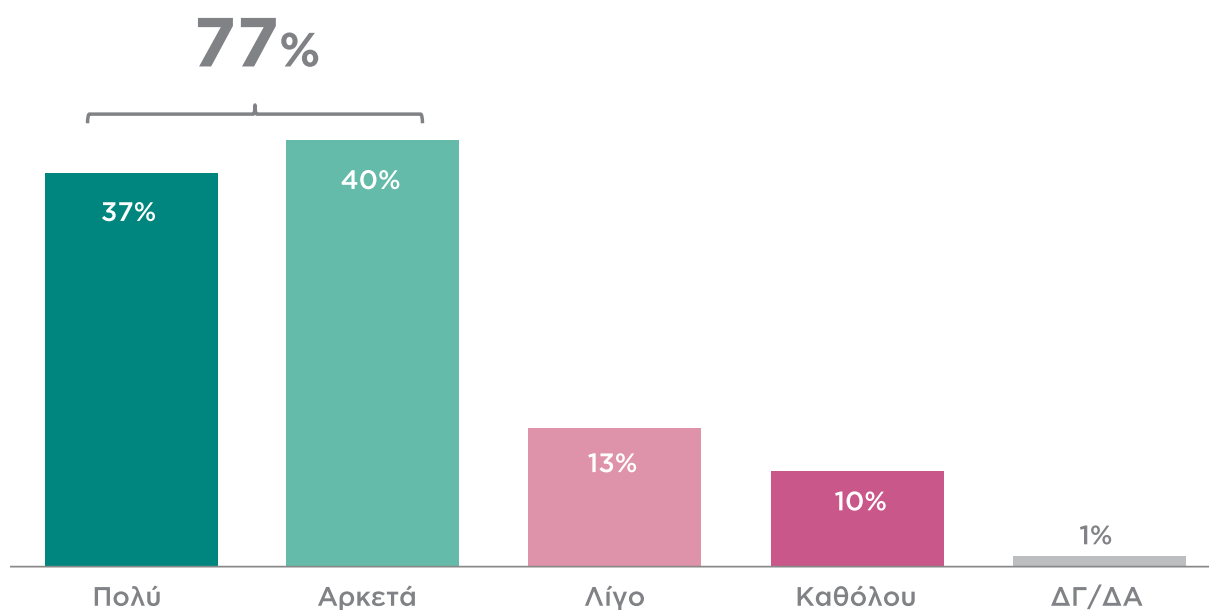
Έχετε λάβει ποτέ υποστήριξη από έναν γεωργικό σύμβουλο;

Βαθμός ικανοποίησης από τη συνεργασία με γεωργικό σύμβουλο

Όσοι έχουν λάβει υποστήριξη από γεωργικό σύμβουλο

Πόσο ικανοποιημένος/η μείνατε από τη συνεργασία αυτή;

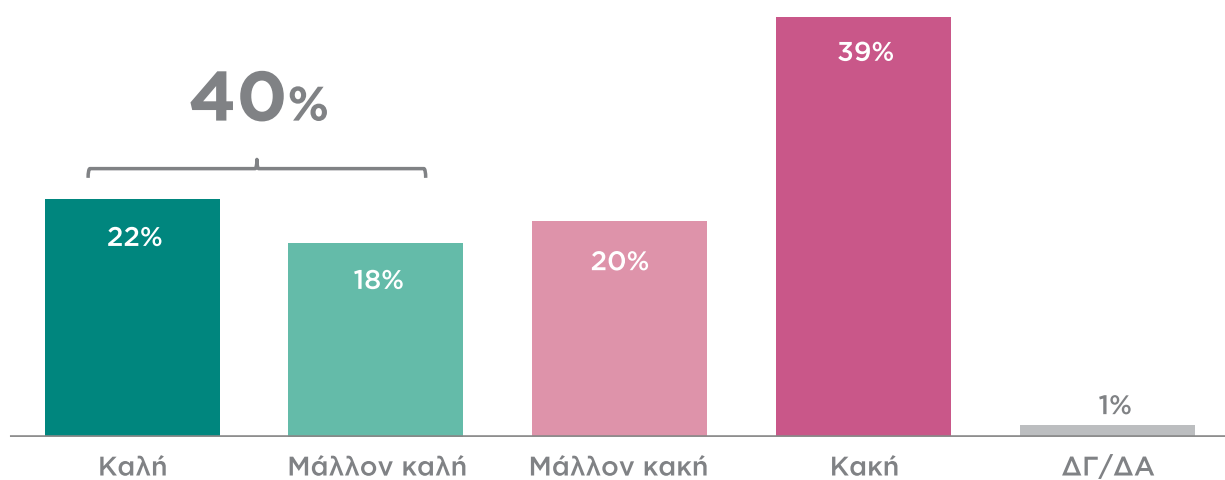

A.5

Σχέση με την κοινωνία και τους καταναλωτές

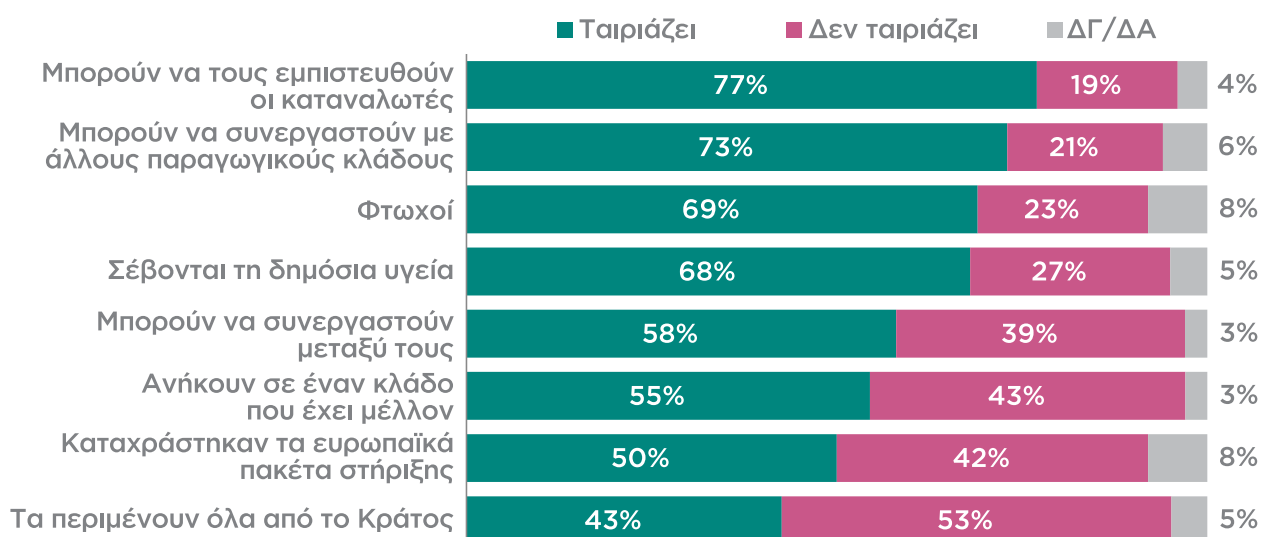
Αντίληψη για την εικόνα του αγροτικού τομέα στην ελληνική κοινωνία

Πιστεύετε ότι οι Έλληνες έχουν μια καλή ή μια κακή εικόνα για τον αγροτικό τομέα και τους αγρότες;

Χαρακτηριστικά που ταιριάζουν περισσότερο στους Έλληνες αγρότες

Ποιο από τα παρακάτω χαρακτηριστικά θα λέγατε ότι ταιριάζει ή δεν ταιριάζει στους Έλληνες αγρότες;

Οι κύριες ευθύνες των αγροτών απέναντι στην κοινωνία

Ποιες πιστεύετε ότι θα πρέπει να είναι οι κύριες ευθύνες των αγροτών απέναντι στην κοινωνία;

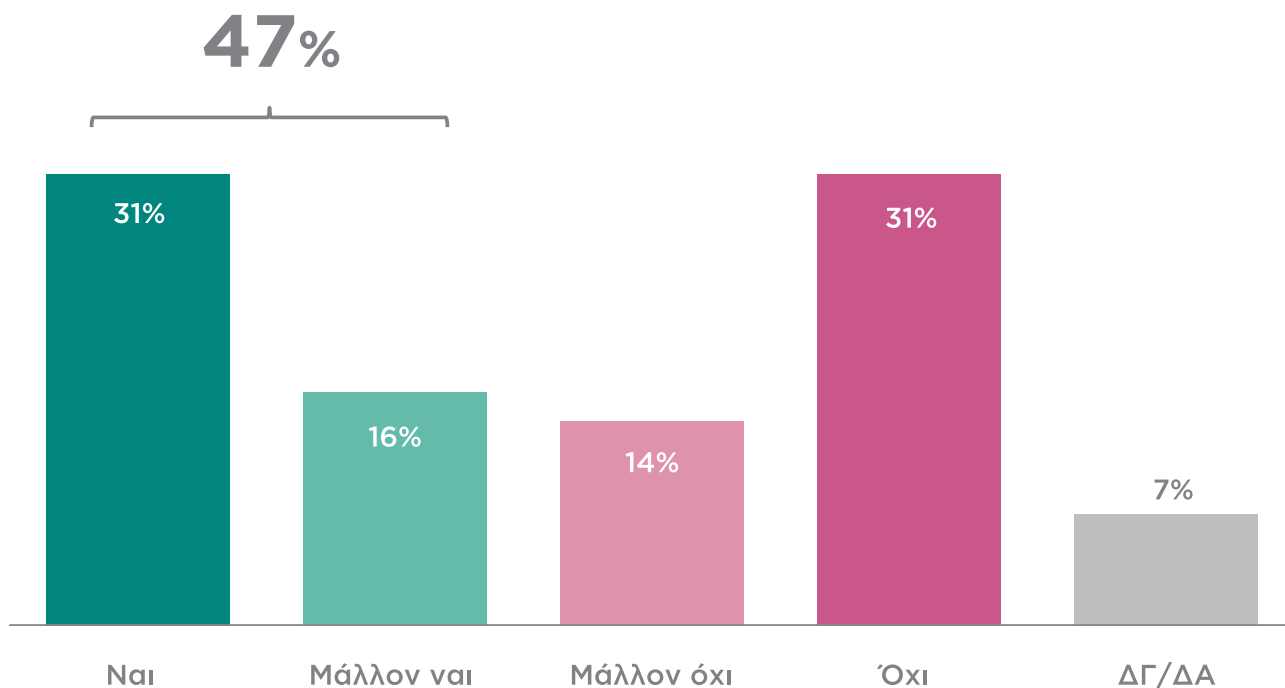
Αξιολόγηση επιμέρους πτυχών της ελληνικής υπαίθρου

Σε γενικές γραμμές, πώς θα χαρακτηρίζατε την κατάσταση της ελληνικής υπαίθρου όσον αφορά:

Θα ενθάρρυναν το παιδί τους να γίνει αγρότης;

Εάν το παιδί σας ήθελε να γίνει αγρότης θα το ενθαρρύνετε;

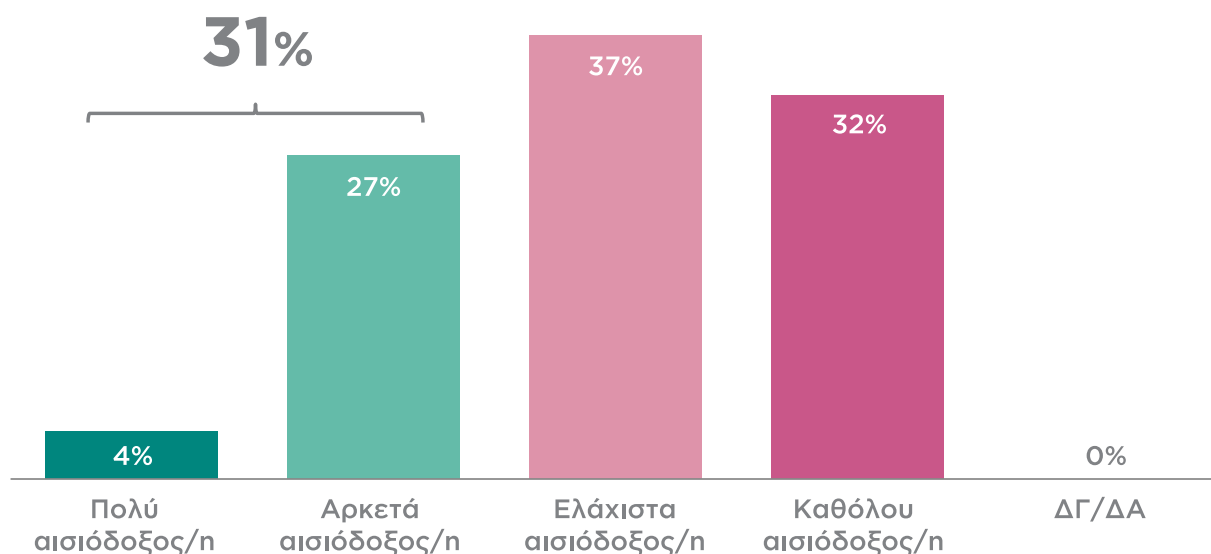

A.6

Μελλοντικές προοπτικές και προκλήσεις του αγροτικού τομέα

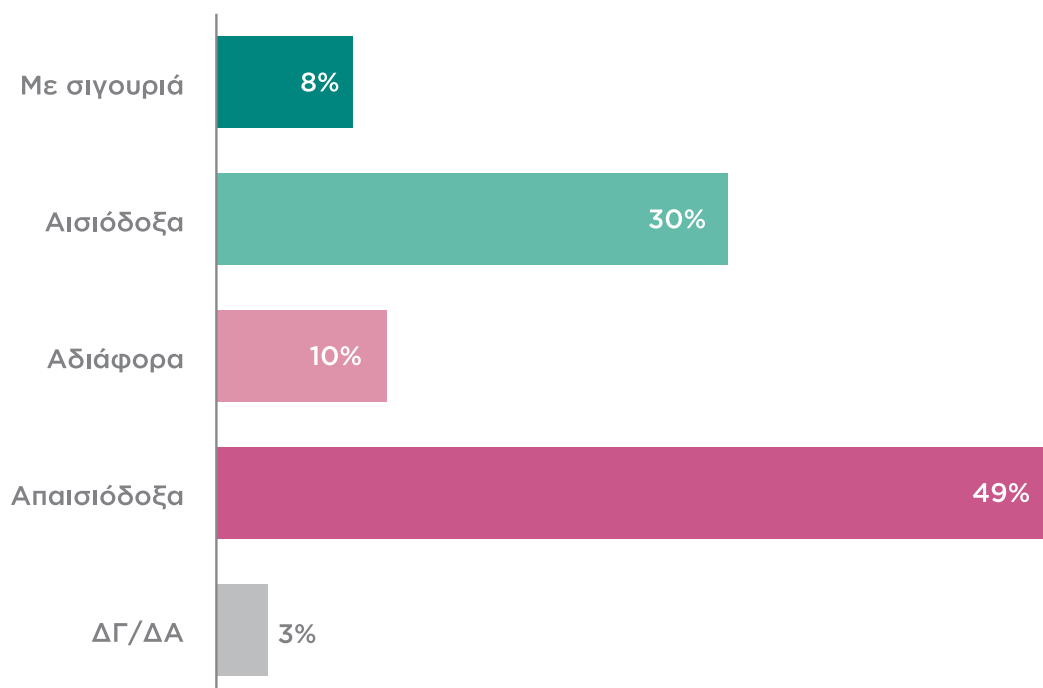
Βαθμός αισιοδοξίας για το μέλλον της εκμετάλλευσής τους

Σκεπτόμενος/η συνολικά την κατάσταση της εκμετάλλευσής σας, θα λέγατε ότι είστε:

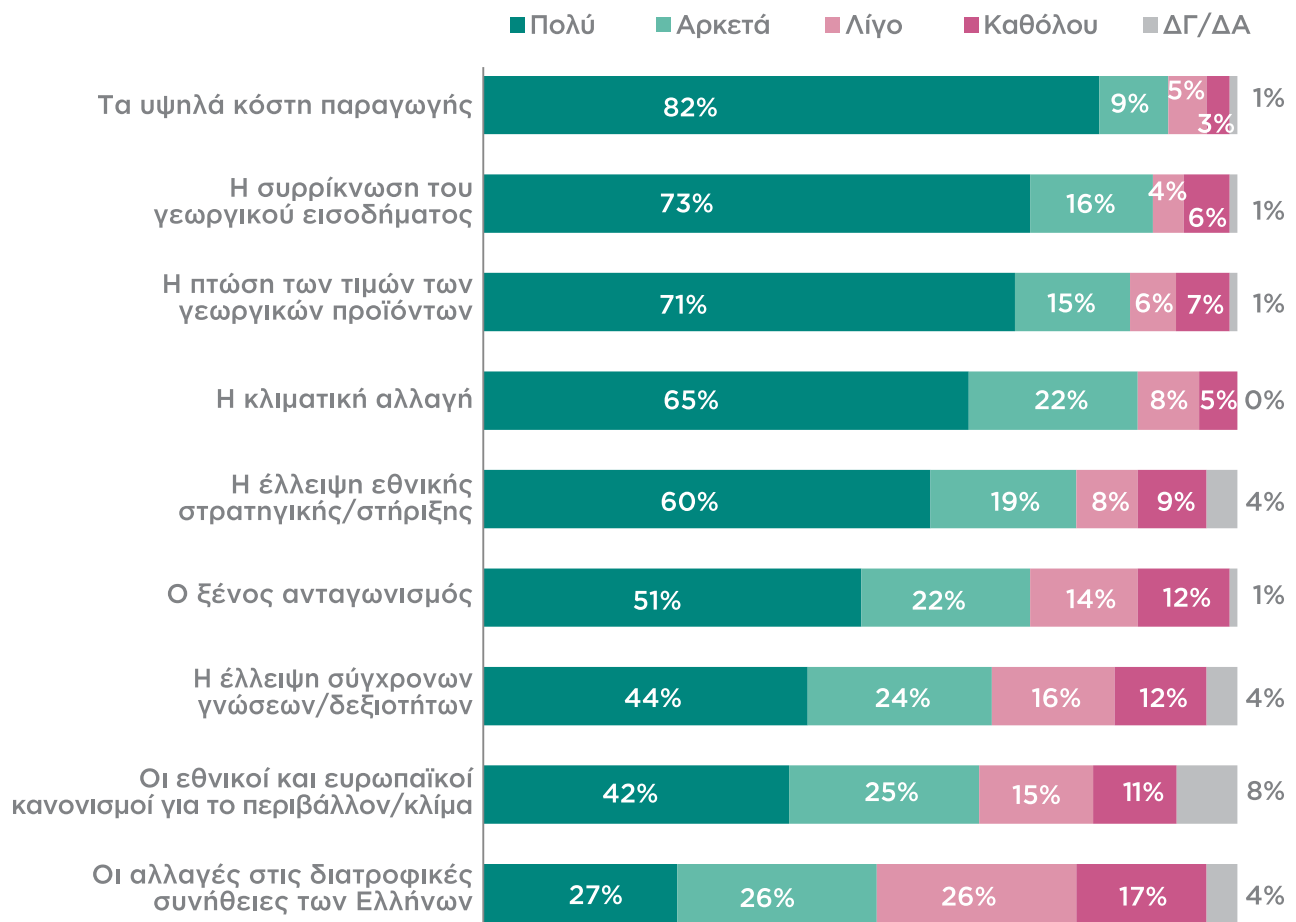
Πώς βλέπουν το μέλλον οι αγρότες

Εσείς πώς βλέπετε το μέλλον;

Βαθμός ανησυχίας για μελλοντικές προκλήσεις του αγροτικού τομέα

Πόσο σας ανησυχεί καθετί από τα παρακάτω για τις μελλοντικές εξελίξεις στον αγροτικό τομέα;

Β' μέρος

Ποιοτική | Εστιασμένη Έρευνα

B.1 Σκοπός και Μεθοδολογία

Σκοπός

Συμπληρωματικά με την ποσοτική έρευνα, η οποία παρουσιάστηκε στο Α' Μέρος, κρίθηκε σκόπιμο να διεξαχθεί και ποιοτική έρευνα προκειμένου να γίνει ευρύτερα κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται ο αγροτικός πληθυσμός, αλλά και οι στενά συνεργαζόμενοι με αυτόν γεωργικοί σύμβουλοι, τις προκλήσεις και τις πολιτικές προτεραιότητες που σχετίζονται με τον πράσινο και ψηφιακό μετασχηματισμό του αγροτικού τομέα.

Ειδικότερα, επιχειρήθηκε να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται συγκεκριμένα ζητήματα αιχμής που σχετίζονται με τον πράσινο και ψηφιακό μετασχηματισμό της αγροτικής δραστηριότητας/ελληνικής γεωργίας όπως:

- την πρόκληση της βιωσιμότητας και της κλιματικής αλλαγής (όσον αφορά την προσαρμογή σε αυτήν αλλά και τη συμβολή στον μετριασμό της)·
- τη σύνδεση των πρακτικών γεωργικής παραγωγής με τον αντίκτυπό τους σε περιβάλλον/φυσικούς πόρους/βιοοικονομία/κλίμα·
- το ρόλο της γνώσης, της καινοτομίας και των ψηφιακών τεχνολογιών για τη βελτίωση της οικονομικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων·
- το ρόλο των συλλογικών σχημάτων στην ομαλή και επιτυχή μετάβαση σε ένα πιο βιώσιμο παραγωγικό μοντέλο·
- το ρόλο των αγροτών στην εφοδιαστική αλυσίδα τροφίμων·
- τις καταναλωτικές και κοινωνικές ανάγκες και το ρόλο των αγροτών ως παρόχων δημόσιων αγαθών στην κοινωνία.

Μεθοδολογία

Για την ποιοτική/εστιασμένη έρευνα εφαρμόστηκαν οι μέθοδοι των ομάδων εστίασης (focus groups) και των ατομικών ημιδομημένων συνεντεύξεων. Και οι δύο μέθοδοι έδωσαν τη δυνατότητα να προσεγγιστεί ο γενικός σκοπός της έρευνας, αξιοποιώντας και εμβαθύνοντας στα ερευνητικά ευρήματα της ποσοτικής πανελλαδικής έρευνας που προηγήθηκε (Α' Μέρος). Αρχικά πραγματοποιήθηκαν οι συζητήσεις με ομάδες εστίασης και ακολούθησαν οι συνεντεύξεις.

Για τη συλλογή των δεδομένων συντάχθηκε οδηγός συνεντεύξεων με ερωτήσεις προς τους συμμετέχοντες, οι οποίες:

- εστιάζονταν σε θέματα που αφορούν τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης·
- ήταν ανοικτές και ευέλικτες, επιτρέποντας στους ερωτώμενους να προχωρήσουν σε βάθος·
- ήταν κατανοητές από τους ερωτώμενους ή είχαν κάποιο νόημα για αυτούς·
- ήταν σχετικές με τις εμπειρίες των συμμετεχόντων·
- δεν ήταν κατευθυντικές.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης ή μέσω τηλεφώνου και ακολούθως τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων έτυχαν επεξεργασίας με βάση τη συνθετική μέθοδο.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μεταξύ 18 Οκτωβρίου και 8 Νοεμβρίου 2021 από το Εργαστήριο Ειρηνευτικής Δημοσιογραφίας του Τμήματος Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ, του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Η διαδικασία συλλογής των αποτελεσμάτων αναπτύχθηκε σε τρία στάδια: (α) πιλοτική δοκιμή του σχετικού ερωτηματολογίου και της κατανόησής του, (β) διορθώσεις και εκ νέου δοκιμή του ερωτηματολογίου, (γ) πραγματοποίηση ομάδων εστίασης και συνεντεύξεων.

Στην έρευνα συμμετείχαν 9 ερευνητές.

B.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Για τις ανάγκες της έρευνας δημιουργήθηκαν 11 ομάδες εστίασης και πραγματοποιήθηκαν 34 ατομικές συνεντεύξεις.

Οι συνεντεύξεις και οι ομάδες εστίασης έλαβαν χώρα στις ακόλουθες περιοχές/πόλεις: Ορεστιάδα, Διδυμότειχο, Αλεξανδρούπολη, Ξάνθη, Σέρρες, Κοζάνη, Πτολεμαΐδα, Βελβεντός, Θεσσαλονίκη, Χαλκιδική, Πιερία, Κιλκίς, Πέλλα, Βέροια, Νάουσα, Βόλος.

Στην έρευνα έλαβαν συνολικά μέρος 133 άτομα, ηλικίας από 25 έως 65 ετών, εκ των οποίων 123 άντρες και 10 γυναίκες.

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων ήταν αγρότες, γεωργοί και κτηνοτρόφοι (117 άτομα εκ των οποίων 116 γεωργοί και 1 κτηνοτρόφος) με τους γεωπόνους (15) και ένα στέλεχος αγροτικής συνεταιριστικής επιχείρησης (1) να έπονται. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι ένα μέρος των συμμετεχόντων απασχολείται ταυτόχρονα στον γεωργικό και κτηνοτροφικό τομέα.

Οι αγρότες που συμμετείχαν απασχολούνται σε μικρού μεγέθους εκμεταλλεύσεις οι οποίες, κατά κύριο λόγο, απασχολούν από 1 έως 3 άτομα, ενώ δραστηριοποιούνται κυρίως στην καλλιέργεια βαμβακιού, σιτηρών, ελιάς, αμπελιών, πυρηνόκαρπων, ηλιόσπορου, τριφυλλιού και λεβάντας.

Οι συμμετέχοντες στην ποιοτική έρευνα επιλέχθηκαν με μη τυχαίο τρόπο με βάση το ρόλο, την επαγγελματική δραστηριοποίηση και τις γνώσεις τους.

B.3 Έκθεση αποτελεσμάτων

B.3.1 Η πρόκληση της βιωσιμότητας & της κλιματικής αλλαγής (προσαρμογή και μετριασμός)

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων αγροτών έχουν ελλιπείς γνώσεις σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και τις στρατηγικές της ΕΕ «από το Αγρόκτημα στο Πιάτο» και για τη «βιοποικιλότητα». Δεν είναι εξοικειωμένοι με τους όρους και δε μπορούν να δώσουν περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τα προαναφερθέντα, αλλά καταλαβαίνουν τι περίπου αφορούν. Από την άλλη, οι γεωπόνοι είναι γνώστες των ευρωπαϊκών πολιτικών και συμβάλλουν στην ενημέρωση των γεωργών/κτηνοτρόφων, οι οποίοι βασίζονται σε αυτούς προκειμένου να ενημερωθούν για τα αντίστοιχα θέματα. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στα γραφεία των γεωπόνων εντοπίστηκαν από τους ερευνητές σημάνσεις που αναφέρουν την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) είναι η πλέον αναγνωρίσιμη και «δημοφιλής» πολιτική μεταξύ των ερωτηθέντων. Οι περισσότεροι θεωρούν ότι είναι ενημερωμένοι μερικώς και όχι επαρκώς και υποστηρίζουν ότι έχουν ανάγκη καλύτερης ενημέρωσης. Αναφορικά με τη νέα ΚΑΠ, οι περισσότεροι δεν έχουν κανένα είδος ενημέρωσης, ενώ όσοι είχαν ενημέρωση ήταν λόγω προσωπικής ενασχόλησης. Εκτιμούν ότι σε αυτό συνέβαλλε αρνητικά και η πανδημία η οποία μείωσε τις ευκαιρίες άμεσης πρόσβασης σε πληροφόρηση, ενώ από μερίδα των ερωτηθέντων παρατηρήθηκε μια επιφυλακτικότητα σε σχέση με κυβερνητικές εξαγγελίες του παρελθόντος για παροχές που δεν ευοδώθηκαν ποτέ. Στον αντίποδα, οι γεωπόνοι αναφέρουν ότι παρέχουν ενημέρωση για την ΚΑΠ στον αγροτικό πληθυσμό.

Στη συζήτηση σχετικά με την εφαρμογή των προαναφερόμενων ευρωπαϊκών στρατηγικών προέκυψε ότι γενικά υπάρχει η πρόθεση εκ μέρους των αγροτών, ιδιαίτερα εάν επιδοτούνται, να εμπλακούν σε πρακτικές όπως η μείωση χρήσης χημικών φυτοφαρμάκων, λιπασμάτων, αντιβιοτικών, ή -λιγότερο- η εφαρμογή αγρανάπαυσης. Όσον αφορά τον αντίκτυπο που θα έχουν οι πρακτικές αυτές στη διαδικασία παραγωγής, οι ερωτηθέντες δεν ήταν βέβαιοι για το πώς θα επηρεάσουν το επάγγελμά τους και εάν θα προκύψουν μειωμένες σοδειές και σημαντικές εισοδηματικές απώλειες. Επίσης, υποστηρίζουν ότι η μετάβαση σε «πράσινες» πρακτικές πρέπει να γίνει σταδιακά, ώστε να προσαρμοστούν χωρίς μεγάλες επιπτώσεις στο επάγγελμά τους.

Στο σύνολό τους οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι η κλιματική αλλαγή επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα και την παραγωγή τους και επισημαίνουν ότι πρέπει να ληφθούν οικονομικά μέτρα, για να μπορέσουν να αντεπεξέλθουν στις συνέπειές της. Στις άμεσες επιπτώσεις του μεταβαλλόμενου κλίματος και των ακραίων καιρικών συνθηκών αναφέρουν τις μειωμένες σοδειές με κακής ποιότητας συγκομιδή, με αποτέλεσμα την περαιτέρω συρρίκνωση του εισοδήματός τους. Όσον αφορά τη μορφή των προβλημάτων, οι απαντήσεις ποικίλανε ανάλογα με την περιοχική δραστηριοποίησης ή/και με το είδος της καλλιέργειας. Σε κάθε περίπτωση, το σύνολο των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η κλιματική αλλαγή τους επηρεάζει ήδη αρνητικά, συχνά σε μεγάλο βαθμό. Αξίζει να αναφερθεί ότι υπήρχε μια διασπορά στις απόψεις περί αιτιών ανάλογα με την ηλικία. Οι νεότεροι σε ηλικία αγρότες θεωρούν ότι οι αλλαγές αυτές έχουν επιστημονική εξήγηση και έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον να ενημερωθούν περαιτέρω, σε αντίθεση με μερίδα αγροτών μεγαλύτερης ηλικίας (άνω των 55 ετών) που δεν αποκλείουν την πρόκληση της κλιματικής αλλαγής από άλλους παράγοντες.

Το σύνολο του δείγματος συμφωνεί πως τόσο η πρόληψη όσο και η αποζημίωση σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών είναι σημαντικές. Οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται ότι η σημερινή πολιτική είναι προσανατολισμένη στις οικονομικές αποζημιώσεις, ως αποτέλεσμα της αδυναμίας πρόβλεψης και προστασίας. Τονίζουν όμως την ανάγκη για μετεξέλιξη του μοντέλου με βάση την πρόληψη, ώστε το Κράτος να δαπανά λιγότερους πόρους και οι αγρότες να απολαμβάνουν αποδοτικότερες καλλιέργειες, ελαχιστοποιώντας τον κίνδυνο καταστροφών.

Ενδεχόμενες προληπτικές παρεμβάσεις είναι η πραγματοποίηση αντιπλημμυρικών και αντιπυρικών έργων και η έγκαιρη ενημέρωση των αγροτών για απρόβλεπτα ακραία φαινόμενα (με αποστολή SMS ή με έκτακτα ενημερωτικά δελτία σε τοπικά ΜΜΕ). Επιπροσθέτως, οι ερωτηθέντες θεωρούν σημαντικό να έχουν στη διάθεσή τους εργαλεία στήριξης (π.χ. ενεργητική προστασία καλλιεργειών, επενδύσεις σε αρδευτικά έργα, κ.ά.) όπως και ψηφιακές εφαρμογές οι οποίες παρέχουν τη δυνατότητα υπολογισμού των διαθέσιμων πόρων (π.χ. νερού) ανά περιοχή. Παραδειγματικά αναφέρθηκε ότι οι «έξυπνοι» μετεωρολογικοί σταθμοί μπορούν να υπολογίζουν την αναμενόμενη ποσότητα βροχής ή τις υψηλότερες θερμοκρασίες ενός καύσωνα, ενώ με βάση ειδικούς αλγόριθμους, λαμβάνοντας υπόψη γεωμορφολογικά ή δορυφορικά δεδομένα, μπορούν να εξαγονται σήματα κινδύνου (alerts) ή προτάσεις δράσεων για τις εκάστοτε περιοχές. Μία ακόμη πρόταση που διατυπώθηκε από αρκετούς, ήταν η μεταστροφή σε ανθεκτικότερες καλλιέργειες, οι οποίες θα μπορούν να προσαρμοστούν και να αποδώσουν στις παρούσες κλιματικές συνθήκες.

Η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτηθέντων στην πραγματικότητα δε γνωρίζει τη γεωργία δέσμευσης άνθρακα ή έχει λανθασμένη αντίληψη αυτής, θεωρώντας ότι αφορά γενικότερα τις εκπομπές ρύπων και όχι τη δέσμευση του άνθρακα στο έδαφος που αποτελεί κομβική της διάσταση. Οι περισσότεροι αγρότες θεωρούν ότι πρέπει να ληφθούν μέτρα από τους ίδιους για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και τη μείωση των εκπομπών αερίων/ρύπων, αλλά και ότι το ίδιο θα πρέπει να γίνει και από τα κράτη και τις βιομηχανίες. Η χρήση των μηχανημάτων βενζινοκίνησης είναι άκρως δαπανηρή, αποτελώντας το κυρίαρχο και βασικό κόστος της παραγωγικής διαδικασίας, ενώ ταυτόχρονα είναι εξόχως επιβαρυντική για το περιβάλλον. Από την άλλη, το κόστος αγοράς ηλεκτροκίνητων μηχανημάτων χαρακτηρίστηκε υπέρογκο, ώστε να καλυφθεί από έναν αγρότη ατομικά, ακόμα όμως και σε επίπεδο αγροτικού συνεταιρισμού. Για την απεξάρτηση από το πετρέλαιο με μηχανήματα πιο φιλικά προς το περιβάλλον, όπως ηλεκτροκίνητα τρακτέρ και θεριζοαλωνιστικά μηχανήματα, παρουσιάστηκε η ανάγκη χρηματοδότησης ως κίνητρο.

Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι όσοι είναι μέλη σε συνεταιρισμούς, επιβεβαίωσαν το ρόλο και τη σημασία που έχουν τα συλλογικά σχήματα και οι γεωργικοί τους σύμβουλοι, δηλώνοντας ότι οι συνεταιρισμοί ήδη κάνουν προσπάθειες προκειμένου να προσανατολίσουν τους παραγωγούς σε νέους, φιλικότερους για το περιβάλλον, βιώσιμους τρόπους καλλιέργειας/εκτροφής που ταυτόχρονα είναι αποδοτικοί οικονομικά.

B.3.2 Η σύνδεση των πρακτικών γεωργικής παραγωγής με τον αντίκτυπο σε περιβάλλον/κλίμα

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι παρά τη βελτίωση σε σχέση με το παρελθόν, ο τρόπος παραγωγής εξακολουθεί να μην είναι φιλικός προς το περιβάλλον και ότι θα πρέπει να καταβάλλουν και οι ίδιοι περισσότερες προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση.

Οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι θα μπορούσαν να υιοθετηθούν νέες καλλιεργητικές πρακτικές, όπως μείωση της χρήσης λιπασμάτων και της κατάχρησης νερού. Ωστόσο, εκτιμούν ότι σε περίπτωση κάθετης εφαρμογής και χωρίς την ορθή καθοδήγηση, θα υπάρξουν απώλειες σε αποδόσεις/παραγωγικότητα. Η οικονομική επιβάρυνση στο τελικό κόστος παραγωγής, τόσο λόγω αυξημένου κόστους πρώτων υλών και εξοπλισμού όσο και λόγω ενδεχόμενων χρηματικών απωλειών λόγω ενδεχόμενης μείωσης της παραγωγής, αποτρέπει την υιοθέτηση τέτοιων πρακτικών. Αρκετοί πρότειναν να ενισχυθεί η αξιοποίηση αποβλήτων και ευρύτερα η κυκλική οικονομία π.χ. για την παραγωγή βιομάζας.

Η μείωση της χρήσης καυσίμων θα μπορούσε να οδηγήσει σε βιώσιμη παραγωγή τόσο οικονομικά όσο και περιβαλλοντικά. Όλοι οι συμμετέχοντες τόνισαν τη σημασία της μείωσης του οικονομικού και οικολογικού αποτυπώματος που προκύπτει από τη γεωγραφική διασπορά. Οι μεγάλες χιλιόμετρικές αποστάσεις μεταξύ των αγροτεμαχίων οδηγούν σε αύξηση κόστους λιπασμάτων και καυσίμων και σε απώλεια πολύτιμου χρόνου για τις αγροτικές εργασίες. Επιπλέον, τα –συχνά– ακανόνιστα σχήματα των αγροτεμαχίων δυσκολεύουν περαιτέρω την κατάσταση, ενώ κάνουν κοστοβόρα και τη χρήση των νέων τεχνολογιών.

Σχετικά με τις βιολογικές μεθόδους παραγωγής, οι περισσότεροι δεν τις εφαρμόζουν στις καλλιέργειές τους, αν και έχουν γνώση για αυτές. Ένας βασικός λόγος φάνηκε πως είναι το υψηλό κόστος μετατροπής ή διατήρησης.

Από την άλλη, όσοι εφαρμόζουν βιολογικές μεθόδους παραγωγής ανέφεραν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, όπως την εμφάνιση παραγόντων που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με μη επεμβατικό τρόπο. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο αγρότης καλείται να επιλέξει ανάμεσα στην καταστροφή της σοδειάς ή τη χρήση φαρμάκων, οι οποίες αφαιρούν την πιστοποίηση της βιολογικής καλλιέργειας.

Οι αγρότες είναι εν γένει θετικοί στη χρήση της ευφυούς γεωργίας, η οποία πιστεύουν ότι θα προσφέρει στοχευμένη λύση στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, εξοικονομώντας εφόδια και πόρους. Ορισμένοι μάλιστα εκ των ερωτηθέντων που έχουν εφαρμόσει βιολογικές μεθόδους παραγωγής στο παρελθόν θα ήθελαν να τις συνδυάσουν με την ευφυή γεωργία προσδοκώντας ενισχυμένα οφέλη. Ο παράγοντας του κόστους εισόδου και η εκπαίδευση στη χρήση αναφέρθηκαν ως καταλυτικοί για τη μετάβαση στην ευφυή γεωργία.

Γενικότερα οι αγρότες πιστεύουν ότι θα έπρεπε να παρέχεται ενημέρωση από την Πολιτεία, τους γεωπόνους και τις αρμόδιες υπηρεσίες για τα παραπάνω ζητήματα και όχι μόνο. Μάλιστα, επισημαίνουν ότι θα πρέπει να γίνονται στοχευμένες παρεμβάσεις για την ενημέρωση των παραγωγών σε επίπεδο Περιφερειακών Αρχών. Στον αντίποδα, οι σύμβουλοι αναφέρουν ότι παρέχουν ενημέρωση και εντοπίστηκαν και πινακίδες στους χώρους τους σχετικές με την ΚΑΠ.

B.3.3 Ο ρόλος της γνώσης, της καινοτομίας και της ψηφιοποίησης

Το σύνολο των συμμετεχόντων θεωρεί τη γνώση ως ένα απαραίτητο εφόδιο για τη δουλειά τους που θα τους επιτρέψει να είναι αποδοτικοί και να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Ορισμένοι τόνισαν την ανάγκη πρωταρχικής και δια βίου εκπαίδευσης οποιουδήποτε ασχολείται με το χώρο, καθώς πιστεύουν ότι θα προσφέρει λύσεις στα χρόνια προβλήματα του κλάδου. Τα κυριότερα από τα πεδία στα οποία επιθυμούν να επιμορφωθούν περαιτέρω είναι τα ακόλουθα:

- μέθοδοι καλλιέργειας·

- συνδυαστική τεχνολογική γνώση (χωράφι και τεχνολογία)·
- γεωργία ακριβείας·
- αξιοποίηση δεδομένων από δορυφόρους.

Αντίστοιχη στάση διατηρούν και για την καινοτομία. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η καινοτομία είναι πολύ σημαντική, με ένα μικρό ποσοστό να δηλώνει ότι υπάρχει αμφιβολία ως προς τον τρόπο υιοθέτησης και το άμεσο όφελος που προκύπτει. Το κόστος αποτελεί, και σε αυτήν την περίπτωση, καθοριστικό παράγοντα για την εφαρμογή και την υιοθέτηση καινοτομιών στην παραγωγική διαδικασία. Σε γενικές γραμμές η καινοτομία γίνεται αντιληπτή ως σχεδόν ταυτόσημη με τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες. Για την καλύτερη απόδοση των καλλιεργειών τους ανέφεραν ότι επιθυμούν τη χρήση καινοτομιών στα ακόλουθα πεδία:

- μέθοδοι καλλιεργειών·
- αξιοποίηση δεδομένων από GPS·
- ψεκασμοί με τη χρήση drone·
- ψεκασμοί ακριβείας σημειακά όπου έχει εμφανιστεί κάποιο ζιζάνιο και όχι σε όλο το χωράφι·
- αναλύσεις εδάφους για τη λελογισμένη χρήση φυτοφαρμάκων, όπου και όσο αυτή χρειάζεται.

Όσον αφορά τον ψηφιακό εκσυγχρονισμό και το κατά πόσο αισθάνονται ότι έχουν τις δεξιότητες για να τον διαχειριστούν, οι απαντήσεις των ερωτηθέντων ποικίλουν ανάλογα με την ηλικία τους. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων ηλικίας κάτω των 55 ετών, είτε ήδη χρησιμοποιεί σε ένα ικανοποιητικό βαθμό την τεχνολογία ή/και τις ψηφιακές εφαρμογές στην παραγωγική διαδικασία είτε σκοπεύει να το κάνει. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων από τις υψηλότερες ηλικιακές κλάσεις ανέφερε ότι περιμένει από τη νεότερη γενιά να αναλάβει τα νηία σε αυτό το θέμα, ενώ καταγράφηκαν απαντήσεις που ανέφεραν ότι δεν εμπιστεύονται ιδιαίτερα τις ψηφιακές εφαρμογές και δεν αισθάνονται έτοιμοι να επενδύσουν χρόνο σε αυτές.

Ως κίνητρα για τη χρήση της τεχνολογίας αναφέρθηκαν η χρηματοδότηση, η ενημέρωση και η εκπαίδευση στην πρακτική χρήση της τεχνολογίας. Αντίστοιχα κίνητρα αναφέρθηκαν και για τη χρήση ψηφιακών εφαρμογών, με την πλειοψηφία να δηλώνει ότι είναι διατεθειμένοι να καταβάλουν ένα λογικό κόστος εφόσον υπάρχει προοπτική κέρδους. Παρατηρείται εκ νέου ότι το κόστος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής διαδικασίας. Ωστόσο, γίνεται κατανοητό ότι οι αγρότες είναι διατεθειμένοι να αναλάβουν το σχετικό οικονομικό ρίσκο, εφόσον η επένδυση στην ψηφιακή τεχνολογία οδηγήσει σε αύξηση του κέρδους.

Αυτό που αναφέρθηκε από το σύνολο, είναι ότι δεν έχουν πρόθεση να προχωρήσουν στον ψηφιακό εκσυγχρονισμό της παραγωγικής διαδικασίας χωρίς να έχουν λάβει κάποια σχετική εκπαίδευση. Ωστόσο, δε διευκρινίζεται εάν το περιεχόμενο της εκπαίδευσης αφορά μόνο τεχνικές οδηγίες και διαδικασίες ή και επιχειρηματικές διαστάσεις της ενσωμάτωσης της ψηφιακής τεχνολογίας.

Η χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών για την ενημέρωσή τους θεωρείται ως ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο. Σύμφωνα και με το πρώτο μέρος της έρευνας, προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες ενημερώνονται μέσω των κινητών τους τηλεφώνων για την πρόγνωση του καιρού (88% των ερωτηθέντων) και την παρακολούθηση ειδησεογραφικών εξελίξεων (71% των ερωτηθέντων). Η ενημέρωσή τους για ζητήματα και πολιτικές που τους απασχολούν θεωρούν ότι είναι αντικείμενο κατά κύριο λόγο των δημόσιων φορέων αλλά και των ιδιωτικών, όπως π.χ. επιχειρήσεις εισροών/εξοπλισμού και γεωπόνοι. Κάποιοι εκ των συμμετεχόντων ανέφεραν ότι θα προτιμούσαν εκπαίδευση από ιδιωτικούς φορείς και όχι από δημοσίους, χωρίς, ωστόσο, να διευκρινίζεται επακριβώς ο λόγος.

Η πλειοψηφία των αγροτών, κυρίως οι νεότεροι, απευθύνονται σε γεωργικούς συμβούλους, λόγω χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων στα οποία συμμετέχουν. Όσοι δεν επιλέγουν να συνεργαστούν με γεωργικούς συμβούλους, το κάνουν είτε λόγω κόστους είτε επειδή θεωρούν ότι οι ίδιοι κατέχουν τη σχετική, συχνά πολυετή, εμπειρία και τις απαιτούμενες γνώσεις. Εντούτοις, ένα μεγάλο μέρος των συμμετεχόντων θεωρεί ότι είναι πολύ σημαντική η συμβολή των

γεωπόνων στο έργο τους πέρα από διεκπεραιωτικές εργασίες (π.χ. υποβολή Ενιαίας Αίτησης Ενίσχυσης) και επιθυμεί την περαιτέρω ανάμιξη αυτών και στην εφαρμογή των καλλιεργητικών πρακτικών. Μάλιστα, αναφέρθηκε ότι πρέπει να ενισχυθεί η χρηματοδότηση για πρόσβαση σε υπηρεσίες συμβούλων σε όλα τα επερχόμενα Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης, καθώς αυτό θα συνεισφέρει στην ενίσχυση της ποιότητας και απόδοσης των καλλιεργειών.

B.3.4 Ο ρόλος των συλλογικών σχημάτων

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ανέφερε ότι δεν είναι οργανωμένοι σε συλλογικό σχήμα, ενώ ορισμένοι από τους νέους αγρότες έχουν ενταχθεί σε ένα άτυπο συνεργατικό σχήμα.

Η κακή διαχείριση, οι περιπτώσεις διαφθοράς και η νοοτροπία όσων διοικούν τους συνεταιρισμούς αναφέρθηκαν ως οι κύριοι λόγοι μη ένταξης σε αυτούς. Αυτή η πεποίθηση εκφράστηκε κυρίως από συμμετέχοντες νεαρής ηλικίας κι όχι από μεγαλύτερους. Οι πιο μεγάλοι σε ηλικία ανέφεραν ότι παλαιότερα υπήρξαν μέλη συνεταιρισμών. Επίσης, υπάρχει δυσπιστία σε επίπεδο συνεργασιών B2B (Business to Business), καθώς δεν εμπιστεύονται άλλους επαγγελματίες του κλάδου τους.

Παρ' όλα αυτά, επισημαίνουν ότι γνωρίζουν πόσο σημαντική είναι η λειτουργία των συλλογικών σχημάτων και τα οφέλη που μπορούν να αποφέρουν, ιδιαίτερα στην αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων και προκλήσεων. Ενδιαφέρον, επίσης, είναι το γεγονός ότι όσοι έχουν ενταχθεί σε άτυπο συνεργατικό σχήμα, το έπραξαν με στόχο την μεταξύ τους ανταλλαγή τεχνογνωσίας και την αξιοποίηση της δυναμικής της συλλογικότητας. Το γεγονός αυτό τεκμηριώνει τη θετική πρόθεση για συμμετοχή σε οργανωμένα σχήματα και για συλλογική λειτουργία, εφόσον υπερκεραστούν ανασταλτικοί παράγοντες που σχετίζονται κυρίως με την εμπιστοσύνη.

B.3.5 Ο ρόλος των αγροτών στην εφοδιαστική αλυσίδα τροφίμων

Οι επικρατούσες συνθήκες σε θέματα που άπτονται της εφοδιαστικής αλυσίδας κάνουν δύσκολη τη διανομή των προϊόντων των παραγωγών από το χωράφι στο ράφι των καταστημάτων. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα μικρό κέρδος για τους ίδιους και μεγάλο κόστος για τους καταναλωτές, ενώ την προκύπτουσα διαφορά την καρπώνονται οι μεσάζοντες.

Το σύνολο των ερωτηθέντων συμφωνεί ότι η συνεργασία με άλλους παραγωγούς (στο πλαίσιο Οργανώσεων Παραγωγών, Αγροτικών Συνεταιρισμών, Ομάδων Παραγωγών) μπορεί να τους βοηθήσει στην ισχυροποίηση της θέσης τους στην αλυσίδα τροφίμων. Αυτό όμως θα πρέπει να πραγματοποιηθεί βάσει συγκεκριμένων προϋποθέσεων και συνθηκών. Όπως δήλωσαν, η συνεργασία θα επιτευχθεί αν αλλάξει ριζικά η νοοτροπία και ο τρόπος διαχείρισης, γιατί αντίστοιχες πρωτοβουλίες στο παρελθόν δεν είχαν αποτέλεσμα. Ορισμένοι συμμετέχοντες επεσήμαναν ως πρόβλημα τη διάλυση των δευτεροβάθμιων συνεταιρισμών ως απόρροια σχετικής νομοθεσίας του 2010 που οδήγησε στον σχηματισμό μικρότερων τοπικών σχημάτων με περιορισμένη έως μηδαμινή απήχηση.

Ένα σημαντικό ποσοστό δήλωσε ότι η γνώση και η καινοτομία αποτελούν χρήσιμα εργαλεία και πιστεύει ότι μπορούν να συμβάλλουν στην ισχυροποίηση της θέσης των αγροτών στην αλυσίδα τροφίμων, αρκεί, όπως αναφέρουν, να εφαρμοστούν σωστά και εύστοχα. Ωστόσο, δε διευκρινίστηκε πώς ορίζεται το «σωστά και εύστοχα» και δεν κατατέθηκαν συγκεκριμένες προτάσεις κατά την ερώτηση του ερευνητή.

Ένα μέρος των ερωτηθέντων δήλωσε ότι δε γνωρίζει πώς θα μπορούσε να αξιοποιηθεί η δυναμική της καινοτομίας και της γνώσης για τη βελτίωση της θέσης τους στην εφοδιαστική αλυσίδα τροφίμων. Παρατηρείται κι εδώ μία αδυναμία όσον αφορά στην κατανόηση του σωστού τρόπου ενσωμάτωσης της ψηφιακής τεχνολογίας στον αγροτικό τομέα. Παρά το γεγονός ότι έρχονται σε επαφή με πληροφορία για νέες τεχνολογίες, η πληροφορία αυτή είναι ακατέργαστη, μη δομημένη και διεσπαρμένη.

B.3.6 Οι καταναλωτικές και κοινωνικές ανάγκες / Η παροχή δημόσιων αγαθών στην κοινωνία

Όσον αφορά τις ανάγκες των καταναλωτών, οι ερωτηθέντες στο σύνολό τους συμφωνούν ότι οι σύγχρονοι καταναλωτές αναζητούν ασφαλή τρόφιμα, με καλή σχέση ποιότητας-τιμής και δίχως τη χρήση χημικών στη διαδικασία παραγωγής. Ένα μέρος των συμμετεχόντων στην έρευνα αναφέρθηκε στη συσκευασία και τη διαφήμιση των προϊόντων, ως παράγοντα που παίζει σημαντικό ρόλο στην απόφαση αγοράς από τον καταναλωτή.

Επιπροσθέτως, από την πλειοψηφία των απαντήσεων γίνεται κατανοητό ότι οι αγρότες αναγνωρίζουν ότι η παρούσα οικονομική συγκυρία είναι δύσκολη και αποδίδουν σε αυτήν το γεγονός ότι οι καταναλωτές αναζητούν τρόφιμα σε πολύ χαμηλές τιμές. Ωστόσο, η παραπάνω πεποίθηση δεν αποτελεί τεκμηριωμένη τοποθέτηση.

Σε γενικές γραμμές, οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι οι καταναλωτές δεν έχουν καλή άποψη για τους αγρότες και συμφωνούν ότι τους αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό και καχυποψία. Δε διευκρινίστηκαν οι ενδεχόμενοι λόγοι για τη συγκεκριμένη αντίληψη και για το κατά πόσο τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), η Πολιτεία ή οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες σχετίζονται με αυτήν ή όχι. Θεωρούν ότι θετικότερη στάση έχουν όσοι καταναλωτές έχουν αγρότες στο οικογενειακό και φιλικό τους περιβάλλον και είναι σε θέση να κατανοήσουν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό τις προκλήσεις και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αγροτικός κόσμος.

Η πλειοψηφία αναφέρει ότι οι πολίτες δε γνωρίζουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αγρότες και ότι μόνο μία μερίδα των καταναλωτών αντιλαμβάνεται τα προβλήματα των αγροτών, χωρίς όμως να είναι σε θέση να τα κατανοήσει σε βάθος. Δεν προσδιορίστηκε ο ενδεχόμενος λόγος για τον οποίο τα προβλήματα των αγροτών δεν είναι γνωστά στο ευρύ κοινό. Αντίστοιχα, δεν προτάθηκαν ενδεχόμενοι τρόποι αντιμετώπισης της κατάστασης ούτε αναλύθηκε ο ρόλος θεσμικών και ιδιωτικών φορέων.

Συμπεράσματα

Οι σύνθετες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει ο αγροτικός τομέας σήμερα και στο μέλλον αλλά και οι ευκαιρίες που προκύπτουν από την πράσινη και ψηφιακή μετάβασή του, έχουν θέσει τη γνώση και την τεχνολογική καινοτομία στο επίκεντρο της στρατηγικής για την εδραίωση ενός βιώσιμου μοντέλου αγροτικής ανάπτυξης όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Ειδικότερα, οι σημαντικές προκλήσεις σε σχέση με την οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική βιωσιμότητα της γεωργίας κατέστησαν επιβεβλημένη την ανάγκη για αξιοποίηση ψηφιακών λύσεων, ώστε να μειωθεί το κόστος παραγωγής και να ενισχυθεί η παραγωγικότητα, με παράλληλη μέριμνα για την προστασία του περιβάλλοντος και την αντιμετώπιση/καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής.

Η χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία είναι ήδη πραγματικότητα στον αγροτικό τομέα σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο, ενώ πλήθος δημοσίων και ιδιωτικών πρωτοβουλιών επιχειρούν ήδη να διευρύνουν τη χρήση σχετικών εφαρμογών μεταξύ του αγροτικού πληθυσμού.

Η ελληνική γεωργία δεν αποτελεί εξαίρεση σε αυτή την τάση, καθώς μερίδα παραγωγών της χώρας έχει προχωρήσει στον ψηφιακό μετασχηματισμό της παραγωγικής διαδικασίας. Ωστόσο, η ψηφιακή μετάβαση, όπως προκύπτει και από τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας, βρίσκεται ακόμα σε εμβρυακό στάδιο και χρειάζεται να διανύσουμε μεγάλη απόσταση από το σημείο της μικρής μερίδας των «πρωτοπόρων» χρηστών μέχρι εκείνο της δημιουργίας ενός γενικευμένου ρεύματος που θα μας επιτρέψει να μιλάμε για «αλλαγή παραδείγματος» στο παραγωγικό μοντέλο της χώρας.

Παρακάτω, επιχειρείται μία σύνοψη των βασικών ζητημάτων που ανέδειξε η έρευνα στο σύνολό της, τα οποία παρουσιάζονται ομαδοποιημένα ανά θέμα.

Αντίληψη/στάση απέναντι στην πράσινη και ψηφιακή μετάβαση

Ως ιδιαίτερα θετική αποτυπώνεται η στάση των ερωτηθέντων απέναντι σε γενικές έννοιες που σχετίζονται με την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση (γνώση 82%, καινοτομία 72%, προσαρμοστικότητα/αλλαγή 65%, ψηφιακή τεχνολογία 63%, πράσινη οικονομία 62%).

Σε ό,τι αφορά όμως τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση πιο συγκεκριμένα, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η θετική και η αρνητική στάση σχεδόν ισοψηφούν (31% κίνητρο, 24% ευκαιρία, 26% σκεπτικισμός, 15% ανησυχία), ενώ θα πρέπει εξίσου να τονιστεί ότι σε ποσοστό 30% την αντιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, και ως αναγκαιότητα. Το τελευταίο συμπέρασμα ενισχύεται και από τις απαντήσεις στο εξειδικευμένο ερώτημα σε σχέση με το κατά πόσο αξιολογούν ως επείγουσα τη διπλή μετάβαση, όπου ο μ.ό. των θετικών απαντήσεων είναι αρκετά υψηλός (6,98/10).

Παράλληλα, όταν τίθεται το ζήτημα της αντιμετώπισης του αντικτύπου της γεωργικής δραστηριότητας στο περιβάλλον και τη δημόσια υγεία, σε ποσοστό 82% θεωρούν σημαντική την υιοθέτηση πιο φιλικών προς το περιβάλλον μεθόδων αγροτικής παραγωγής και σε ποσοστό 79% τη χρήση νέων τεχνολογιών.

Ωστόσο, στη συντριπτική τους πλειοψηφία (72%) θεωρούν **ότι η πράσινη/οικολογική μετάβαση δεν θα πρέπει να θέσει σε κίνδυνο την παραγωγικότητα/ανταγωνιστικότητα του αγροτικού τομέα**. Πρόκειται για ένα σημαντικό συμπέρασμα σε σχέση με

Πανελλαδική Αγροτική Έρευνα

Ετοιμότητα & ευαισθητοποίηση του αγροτικού πληθυσμού
σε σχέση με τον πράσινο & ψηφιακό μετασχηματισμό της ελληνικής γεωργίας

τη μελλοντική χάραξη πολιτικών, οι οποίες θα πρέπει να λαμβάνουν ισορροπημένα υπόψη τόσο την περιβαλλοντική όσο και την οικονομική διάσταση της αγροτικής δραστηριότητας.

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα το ζήτημα της **ψηφιακής μετάβασης**, ορισμένα βασικά συμπεράσματα που θα πρέπει να συγκρατήσουμε είναι τα παρακάτω:

- **Πρόσβαση:** 37% δηλώνουν ότι δεν έχουν πρόσβαση σε γρήγορο internet, ενώ 27% δεν διαθέτει καμία ηλεκτρονική συσκευή (laptop/PC, smartphone, tablet).
- **Ψηφιακές δεξιότητες:** όπως ήταν αναμενόμενο 82% των ερωτηθέντων χαρακτηρίζουν το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων τους μέτριο/χαμηλό, ενώ σαν βασικό εμπόδιο εντοπίζουν κυρίως την έλλειψη οποιασδήποτε σχέσης με την τεχνολογία (30%) και χρόνου (29%) και κατά πολύ λιγότερο ευκαιριών κατάρτισης (15%), όπως τείνει να θεωρείται. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να ενισχυθούν οι πολιτικές/πρωτοβουλίες συμφιλίωσης των παραγωγών με την ψηφιακή τεχνολογία και ενημέρωσης τους σε σχέση με τα οφέλη της, συνυπολογίζοντας την ιδιαιτερότητα του αγροτικού επαγγέλματος που αφήνει ελάχιστο ελεύθερο χρόνο στους παραγωγούς. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως προέκυψε από το ποιοτικό κομμάτι της έρευνας, υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ αγροτών μεγαλύτερης ηλικίας και νέων αγροτών, με τις νεότερες γενιές να επιζητούν υποστήριξη μέσω πρόσβασης σε εφαρμοσμένη και εξειδικευμένη γνώση από ειδικούς και σε πρακτική εκπαίδευση προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις σύνθετες προκλήσεις της εποχής.
- **Χρήση τεχνολογίας:** ελάχιστοι (14%) δηλώνουν ότι αξιοποιούν το διαδίκτυο για τη βελτίωση/παρακολούθηση της παραγωγικής δραστηριότητας, ενώ σε σχέση με τη χρήση smartphone η πιο δημοφιλής υπηρεσία αφορά την πρόγνωση του καιρού (88%), ενώ η λιγότερο δημοφιλής τις εφαρμογές ευφυούς γεωργίας (7%). Ωστόσο, 39% των ερωτηθέντων δηλώνουν ότι κάνουν ήδη κάποια χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία, 32% εκφράζουν την επιθυμία να τις υιοθετήσουν, ενώ μία σημαντική μερίδα (27%) απαντά ότι δεν προτίθεται να το κάνει. Στην περίπτωση εκείνων που έχουν ήδη ενσωματώσει την τεχνολογική διάσταση στην παραγωγική διαδικασία, οι δημοφιλέστερες επιλογές χρήσης αφορούν την καταγραφή των καλλιεργητικών εργασιών (28%) και τη λήψη δορυφορικών εικόνων (27%). Από τα παραπάνω προκύπτει ο χαμηλός βαθμός διείσδυσης ψηφιακών εφαρμογών και υπηρεσιών που έχουν ουσιαστικό αντίκτυπο στην ενίσχυση της οικονομικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, όπως η ευφυής γεωργία/συμβουλευτική. Στην παράγραφο «Κίνητρα και αντικίνητρα για τη μετάβαση» παρέχονται περισσότερες πληροφορίες σε σχέση με τη στάση των αγροτών απέναντι στην ψηφιακή μετάβαση.

Ενημέρωση σε σχέση με τις πολιτικές προτεραιότητες ΕΕ

Όσον αφορά τον βαθμό ενημέρωσης σε σχέση με τις πολιτικές προτεραιότητες της ΕΕ που σχετίζονται με την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση (Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) μετά το 2023), οι ερωτηθέντες δηλώνουν σε πολύ υψηλό ποσοστό (73%) ότι έχουν ελάχιστη ή καθόλου γενική ενημέρωση σε σχέση με τη μελλοντική εφαρμογή της πολιτικής που τους αφορά άμεσα, δηλαδή της ΚΑΠ, ενώ μόλις το 28% γνωρίζει ότι η ψηφιοποίηση αποτελεί οριζόντιο στόχο αυτής, ο οποίος υπηρετεί την οικολογική μετάβαση της γεωργίας.

Οι απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας καταδεικνύουν εξίσου την ελλιπή ενημέρωσή τους σε σχέση με την ΚΑΠ, ενώ σε ό,τι αφορά την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και τις στρατηγικές που την υπηρετούν στο επίπεδο του πρωτογενούς/αγροδιατροφικού τομέα, δηλαδή τη στρατηγική «από το Αγρόκτημα στο Πιάτο» και τη στρατηγική για τη «βιοποικιλότητα», φαίνεται ότι έχουν μία επιφανειακή κατανόηση, ενώ δεν είναι σε θέση να παράσχουν περισσότερες πληροφορίες για το τι ακριβώς αφορούν. Σε σχέση με τη γεωργία άνθρακα, η οποία αποτελεί προβεβλημένη πρακτική «πρασινίσματος» της παραγωγικής διαδικασίας που υποστηρίζεται από τη νέα ΚΑΠ, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων είτε δεν γνωρίζει τι αφορά ή έχει λανθασμένη αντίληψη αυτής, θεωρώντας ότι αφορά γενικότερα τις εκπομπές ρύπων και όχι τη δέσμευση του άνθρακα στο έδαφος που αποτελεί κομβική της διάσταση.

Η ποιοτική έρευνα ανέδειξε το γεγονός ότι η έλλειψη ενημέρωσης είναι πιο έντονη σε περιοχές μακριά από μεγάλα αστικά κέντρα, ενώ η όποια μορφή πληροφόρησης προέρχεται κυρίως από τους γεωργικούς συμβούλους, οι οποίοι, όπως διαπιστώθηκε από τους ερευνητές, είναι ενημερωμένοι σε μεγάλο βαθμό σε σχέση με τις πολιτικές/χρηματοδοτούμενα προγράμματα.

Ευθύνη για τη μετάβαση

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ο αγροτικός πληθυσμός δηλώνει σε ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό (66%) ότι αισθάνεται υπεύθυνος για την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση. Το υψηλό αίσθημα ευθύνης όσον αφορά ειδικά την πράσινη μετάβαση φαίνεται να προκύπτει και από τις απαντήσεις περί των ευρύτερων ευθυνών τους απέναντι στο κοινωνικό σύνολο, όπως παρουσιάζεται στην τελευταία παράγραφο των Συμπερασμάτων.

Ωστόσο, θα πρέπει να τονιστεί ότι στις απαντήσεις των αγροτών σε σχέση με τους κύριους παράγοντες που φέρουν την ευθύνη της μετάβασης, πρωταγωνιστούν το Κράτος (63%), οι πολιτικές της ΕΕ με έμφαση στην ΚΑΠ (34%), καθώς και τα συλλογικά σχήματα, δηλαδή οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, οι ομάδες και οργανώσεις παραγωγών (33%).

Όσον αφορά το ρόλο του Κράτους, θα πρέπει να σημειωθεί ότι σχεδόν οι μισοί (47%) απαντούν ότι δεν ανταποκρίνεται στην ευθύνη που φέρει ειδικά σε σχέση με την προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας, οι οποίες αποτελούν καταλύτη για την επιτυχημένη και αποτελεσματική μετάβαση. Όπως προέκυψε και από την ποιοτική έρευνα, ιδιαίτερη προσοχή και σημασία πρέπει να δοθεί στον παράγοντα της εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς, καθώς διαπιστώνεται σημαντικό έλλειμμα εμπιστοσύνης των παραγωγών στην Πολιτεία και στις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνει για την ενημέρωσή τους σε σχέση με τα υφιστάμενα και μελλοντικά χρηματοδοτούμενα προγράμματα και πολιτικές. Οι έντονες απόψεις που καταγράφηκαν υποδηλώνουν την ανάγκη ουσιαστικών και άμεσων παρεμβάσεων που θα αντιμετωπίσουν το έλλειμμα αυτό.

Όσον αφορά τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, όπως προκύπτει και από την ποιοτική έρευνα, παρά τα κακώς κείμενα του παρελθόντος σε σχέση με τη λειτουργία τους αλλά και τη σχετική δυσπιστία απέναντι στην ιδέα της συνεργασίας, οι συνεντευξιζόμενοι φαίνεται να αναγνωρίζουν τα οφέλη που μπορούν να αποφέρουν ιδιαίτερα στην αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων, αλλά και στην ισχυροποίηση της θέσης των παραγωγών στην αλυσίδα τροφίμων, εφόσον πληρούν το ρόλο και την αποστολή τους. Στην παράγραφο «Ο ειδικός ρόλος της γνώσης και της καινοτομίας» που παρουσιάζεται παρακάτω, προστίθεται μία επιπλέον διάσταση στον κομβικό ρόλο των αγροτικών συνεταιρισμών για τη βιώσιμη ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας, η οποία αφορά τη διάχυση της γνώσης μεταξύ του αγροτικού πληθυσμού.

Κίνητρα και αντικίνητρα για τη μετάβαση

Ένα ιδιαίτερα κρίσιμο συμπέρασμα ως προς τη διαμόρφωση πολιτικών και εργαλείων στήριξης για την επιτάχυνση της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης προκύπτει από το γεγονός ότι μεταξύ των αγροτών που ήδη κάνουν χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή, οι λόγοι που τους οδήγησαν σε αυτή την απόφαση είναι κυρίως οικονομικοί, δηλαδή η αύξηση της παραγωγικότητας (53%), η μείωση του κόστους παραγωγής (39%) και η αποτελεσματικότερη προστασία από κινδύνους (25%). Αυτό σημαίνει ότι **για την αποτελεσματικότερη διάχυση της ψηφιακής καινοτομίας μεταξύ του αγροτικού πληθυσμού θα πρέπει να δοθεί έμφαση στη βελτίωση της οικονομικής διάστασης της παραγωγικής διαδικασίας.**

Όσον αφορά τα κίνητρα που θα λειτουργούσαν ενθαρρυντικά για τη χρήση νέων τεχνολογιών στην

παραγωγική διαδικασία, η διαθέσιμη χρηματοδότηση (42%) και οι εθνικές/ευρωπαϊκές πολιτικές στήριξης (20%) φαίνεται να κυριαρχούν μεταξύ των ερωτηθέντων.

Σε σχέση με τους παράγοντες που λειτουργούν αποτρεπτικά για τη χρήση των νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία, ομοίως με την περίπτωση των κινήτρων για τη μετάβαση, οι οικονομικοί λόγοι κυριαρχούν, καθώς οι ερωτηθέντες εντοπίζουν ως σημαντικότερη την έλλειψη χρηματοδότησης (38%), με το κόστος των ψηφιακών λύσεων (28%) και την έλλειψη γνώσης και ενημέρωσης (13%) να ακολουθούν. Ωστόσο, όπως προκύπτει από τα συμπεράσματα της ποιοτικής έρευνας, οι αγρότες δηλώνουν διατεθειμένοι να αναλάβουν το οικονομικό ρίσκο, εφόσον το κόστος της χρήσης των νέων τεχνολογιών είναι λογικό και υπάρχει η προοπτική κέρδους. Αυτή είναι μια ιδιαίτερα σημαντική διάσταση του ζητήματος των κινήτρων-αντικινήτρων, καθώς καταδεικνύει την **ανάγκη τεκμηριωμένης και συστηματικής ενημέρωσης του αγροτικού πληθυσμού σε σχέση με τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν από την υιοθέτηση ψηφιακών λύσεων**. Εντύπωση τέλος προκαλεί το γεγονός ότι παρά τις χαμηλές ψηφιακές δεξιότητες του αγροτικού πληθυσμού, δεδομένο που προκύπτει και από την αυτοαξιολόγησή τους στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας (βλ. παράγραφο «Αντίληψη πράσινης και ψηφιακής μετάβασης»), δε φαίνεται να τις αναγνωρίζουν ως αποτρεπτικό παράγοντα (5%).

Ο ειδικός ρόλος της γνώσης και της καινοτομίας

Οι απαντήσεις σε σχέση με την αξιοποίηση των γεωργικών συμβούλων από πλευράς ερωτηθέντων έρχονται να επιβεβαιώσουν το διαπιστωμένο έλλειμμα γνώσης μεταξύ του αγροτικού πληθυσμού της χώρας, καθώς 62% των αγροτών που συμμετείχαν στην έρευνα απαντά ότι δεν έχει λάβει ποτέ υποστήριξη από γεωργικό σύμβουλο. Αξίζει, βέβαια, να σημειωθεί ότι μεταξύ εκείνων που αξιοποιούν τις γεωργικές συμβουλές ο βαθμός ικανοποίησης είναι ιδιαίτερα υψηλός (77%), ενώ θα πρέπει να τονιστεί ότι στις περισσότερες των περιπτώσεων οι αγρότες απευθύνονται στους γεωπόνους των αγροτικών συνεταιρισμών (39%), σε ιδιωτικά γραφεία συμβούλων (24%) ή σε καταστήματα αγροεφοδίων (20%) και πολύ λιγότερο στις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες (8%).

Εντύπωση ωστόσο προκαλεί το γεγονός ότι παρά τη μη αξιοποίηση των γεωργικών συμβούλων από την πλειοψηφία των ερωτηθέντων αλλά και το χαμηλό εκπαιδευτικό τους επίπεδο (36% έως πρωτοβάθμια, 40% έως δευτεροβάθμια εκπαίδευση), οι έννοιες της γνώσης (82%) και της καινοτομίας (72%) φαίνεται ότι συγκεντρώνουν την υψηλότερη θετική αντίληψη μεταξύ των συμμετεχόντων αγροτών, όπως παρουσιάστηκε προηγουμένως (βλ. παράγραφο «Αντίληψη/στάση απέναντι στην πράσινη και ψηφιακή μετάβαση»).

Θα πρέπει, επιπλέον, να επαναληφθεί και στο πλαίσιο αυτής της παραγράφου το συμπέρασμα που παρουσιάστηκε πιο πάνω, ότι δηλαδή το 63% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι το Κράτος δεν προωθεί την έρευνα και την καινοτομία στον πρωτογενή/αγροδιατροφικό τομέα (βλ. παράγραφο «Ευθύνη για τη μετάβαση»).

Αυτοεικόνα, σχέση με κοινωνία/καταναλωτές και προβολή στο μέλλον

Σε ό,τι αφορά το ζήτημα της αυτοεικόνας των αγροτών, προκύπτει ότι έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση σε σχέση με το κατά πόσο μπορούν να τους εμπιστευθούν τόσο οι καταναλωτές (77%) όσο και δυνητικοί συνεργάτες από άλλους παραγωγικούς κλάδους (73%). Αξιοσημείωτο ωστόσο είναι το γεγονός ότι αυτό-προσδιορίζονται ως «φτωχοί» (69%), γεγονός που έρχεται να επιβεβαιώσει η απαισιοδοξία τους όσον αφορά το μέλλον γενικότερα (49%) αλλά και της εκμετάλλευσής τους ειδικότερα (69%). Οικονομικοί λόγοι όπως τα υψηλά κόστη παραγωγής (82%), η συρρίκνωση του γεωργικού εισοδήματος (73%) και η πτώση των τιμών των γεωργικών προϊόντων (71%) φαίνεται να συνδέονται με την κυρίαρχη απαισιοδοξία του κλάδου. Παρ' όλα αυτά, στο ερώτημα αν θα ενθάρρυναν το παιδί τους να γίνει αγρότης, δεν διακρίνεται κάποια σημαντικά επικρατούσα τάση, καθώς 47% απαντά ναι/μάλλον ναι και 45% όχι/μάλλον όχι.

Όσον αφορά τη σχέση τους με την κοινωνία και τους καταναλωτές, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (59%) θεωρεί ότι η ελληνική κοινωνία έχει κακή/μάλλον κακή εικόνα γι' αυτούς, ενώ σε σχέση με τις ευθύνες τους απέναντι στο κοινωνικό σύνολο τις εντοπίζουν με διαφορά σε ζητήματα που συνδέονται με την οικολογία, δηλαδή στον περιορισμό της χρήσης των φυτοφαρμάκων (57%) και στην προστασία του περιβάλλοντος/αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής (56%).

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ

Πολυδεύκους 42 & Ασκληπιού, Τ.Κ. 18545, Πειραιάς

T +30 213 0 187 300

F +30 213 0 187 399 **E** info@c-gaia.gr

ΓΡΑΦΕΙΟ ΒΟΡΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

PHOENIX CENTER

Λεωφόρος Γεωργικής Σχολής 27, Τ.Κ. 57001, Θεσσαλονίκη

T +30 2316 004800 **E** info@c-gaia.gr

ΓΡΑΦΕΙΟ ΒΡΥΞΕΛΛΩΝ

19 Rue Guimard, 1040, Brussels

T +32(0)25134173 **E** gaiabrussels@c-gaia.gr

www.c-gaia.gr

Χρηματοδότηση από το πρόγραμμα IMCAP της Ευρωπαϊκής Ένωσης

